

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXIV.

ŠTEV 1.

JANUAR 1914

Vsebina januarskega zvezka:

1. Ivan Albrecht: <i>Fantazija o življenju. — V pristanu</i>	1
2. Ignacij Gruden: <i>Ob Adriji</i>	2
3. Ivan Cankar: <i>Ottakring</i> . (Dalje prihodnjič.)	3
4. A. Labud: <i>Na oklicih</i>	11
5. Vladimir Knaflič: <i>Giovanni Boccaccio</i> . (Dalje prihodnjič)	16
6. Milan Pugelj: <i>Mati</i>	24
7. Rad. Petruška: <i>V sveti noči. — Proseča pevka</i>	29
8. Lovro Kuhar: <i>Za delom</i>	30
9. Vilko Mazi: <i>Umetniška pisma</i>	38
10. Dr. Fr. Ilešič: <i>Povest o poslednjih dneh Srbije v XV. veku</i>	44
11. Književna poročila	50

Ant. Debeljak: *Ivan Pregelj, Mlada Breda*. — Ant. Debeljak: *Starogorski, Zorislava*. — J. Wester: *Pav. Flerè, F. Palnákovi spisi I. in II. zvezek. Iz mladih let*. — Dr. F. Sturm: *Dr. Josip Valjavec, Italijansko-slovenski slovar*. — Dr. Fr. Ilešič: *Koledar (Vestnik) XXVIII. šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*. — „Branibor“ slovenski mladini 1914. — Š.: *Koledarček Učiteljskega doma v Celovcu za leto 1914*. — Dr. Fr. Ilešič: *Mariborski Slovenski koledar za leto 1914*. — Ant. Debeljak: *Vladimir Nazor, Istarske priče*. — Felicijan: *B. Budisavljevič, S Ličke grude*. — Dr. Fr. Ilešič: „*Srpkinja*“, — Dr. Fr. Ilešič: *Slepánek Čeněk, Srbsko od prvého povstání 1804 do dnešní doby*. — T. Radivojevič: *Srbija u slici i reči*. — Š.: *Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher*. — Nove knjige.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,

četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Slebinger.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflcova ulica št. 5.

Ivan Albreht:

Fantazija o življenju.

Otrok toži:

V svet bi oči — pa ne smejo,
v svet bi želje — pa ne vejo,
kam in kako . . .

Vrag vabi:

Moja pot — glej, kak bela,
moja pot — kak vesela
vabi v nebo!

Starec plaka:

Šel sem. Zdaj — kako bi dalje?
Vsa pota mi sneg zapal je
in vrnitve ni.

V pristanu.

S hrepenenjem in zavistjo sem te ljubil.
Tigra dva, želeča plena,
moje so bile oči, žareče v ognju greha.
In še danes mi je težko
in še danes me je sram.

Glej oči: V njih žarenju je trpljenje,
bol, ki sem jo v blodnjah pil.

Pusti, da izplakam krivdo
na teh tvojih grudih belih,
daj, da ti oči poljubim,
ki Boga lepote v strahu nežnem
so molile, tajnost tvojo skrito veličino . . .

*Ko bi se vrnil na Pevski
postali bi pronda pernix*

Ignacij Gruden:

Ob Adriji.

1.

V oštariji kraj vasi
se harmonika glasi.
Ribiči v obraze vsi ožgani,
ribiči klobuke vsi postrani
plešejo po dva in dva.

Hlače kratke do kolen,
kamižole prek ramen,
srajce pisane razpete,
prsi vroče in razgrete,
suha lica potna vsa,

divje vseprek se vrtijo
da oči se vsem žarijo,
da šibe se jim kolena:
kri mladeniško-ognjena
jim po žilah divje vrè. —

Hej to danes vam je ples,
petje in kričanje vmes,
to vam ribiški je pir
vse popoldne, ves večer
in vso noč, vso noč do dne.

2.

Pò jutranjem lovu
ribiči na krovu
mreže šivajo.
Lesene igle vbadajo,
trpljenje si odkrivajo . . .
Doma otroci stradajo,
ženice lic mrtvaških,
sinovi v rovih, po tovarnah,
po kamnolomih in kasarnah,
po ulicah tržaških
pa hčere se prodajajo . . .

In ribiči zavzdihnejo
bolestno in utihnejo. —
Ob jambore naslonjeni,
molče nad mreže sklonjeni,
lesene igle vbadajo
z obrazom žalostnim
in zdi se jim in zdi se jim,
da si srce prebadajo.

..... Vseeno ste pesnik,

Ivan Cankar:

Ottakring.

I.

Ein elegant möbliertes Zimmer ist für einen soliden Herrn zu vergeben.“

Pavel Negoda se je grenko nasmehnil in je šel dalje.

„Nemščina je pravilna, soba je elegantna in gospod mora biti soliden . . . Pavel Negoda, kreni v stran, daleč v stran; ta cesta ni za junake tvoje sorte!“

Cesta je bila široka, svetla in bučna. Od obeh strani so se stekale vanjo mračne, ozke ulice, kakor da bi se v solnčno reko, posuto s parniki in čolni, spuščali smradljivi kanali. Ko je stopil Pavel Negoda v tiho ulico, se je počutil koj bolj domačega. Zapihal mu je v lica prijeten hlad, kakor da so se bile zaprle za njim duri žarko razsvetljene, šumne dvorane. Dvoje svetov je bilo, drugi tik poleg drugega. Tuja sta si bila in daljna, ali vendar je bil komaj plitev jarek med njima. Odkod buči to življenje? Od onstran morja? Troje korakov je do njega.

Blodil je dalje, vsekrižem po neznanih ulicah, ki so si bile čisto enake. Prišel je do pasú, ki v širokem toku objema notranje okraje cesarskega Dunaja. Predno se je nameril onstran svetlega obroča, se je z dolгим pogledom ozrl doli na mesto. Rumenkasto siva megla prahu in dima, bolna soparica, žehteča iz vročičnega, nasilno razbičanega življenja, je nepremična visela nad slokimi stolpi, štrlečimi iz ogromnega, zamolklo šumečega in valujočega jezera. Pavel Negoda je stal na bregu.

„Na produ . . . naplavljenec!“ je pomislil. „Za take bojzljive plavače ni to jezero! Človek se ne sme spomniti, da je bil ustvarjen za trda tla in da nima plavut; tak spomin, pa če prešine dušo le za trenotek, je že poguba . . . Vendarle bi rad enkrat, vsaj enkrat pogledal tja na dno; rad bi slišal, vsaj enkrat slišal, kakšen jezik da govore tam zdolej pod sivimi valovi; rad bi občutil, kakšne misli da mislijo . . . če imajo v svoji duši drugačnega Boga, če je njih življenje in nehanje človeškim očem tako zastrto, tako tuje, nemo in polno skrivnosti, kakor življenje in nehanje tistih bitij, ki jih ne poznamo in katerim zagadelj očitamo, da nimajo duše . . .

če so morda v svojem temnem, zakrknjenem tajinstvu enaki psom, mačkam in papigam . . .“

Domislil se je, kako ga je še negodnega mladiča vznemirjal in trpil občutek, da je čisto sam na svetu. Věřjeti ni mogel, da je življenje samo eno ter da vse, kar je, živi tisto edino življenje. Zdelo se mu je nespodobno, da zasmehujejo človeka, ki posluša, „kako trava raste“. Zakaj bi ne živela bilka na loki svojega sijajnega življenja? Zakaj bi ne vedela, kaj da je prešernost mladosti, kaj slast in bolest ljubezni in kaj da je groza pred smrtjo? Povedati ne more, ker nima glasu, človeškemu ušesu razumljivega; ali kdo bi bil predrzen ter bi rekel, da je nema? . . . Kamorkoli se prestopiš, kjerkoli se ti ustavi pogled, odpovsod ti zastrmi v lice tuj svet, ki ti v svojih globočinah ostane skrit na vekomaj. Govoriš s svojim bratom, ali beseda je votel zvok, ne razodene ničesar; umolkne, spogledata se plaho ter povesita oči, da bi ponevedoma ne izdala drug drugemu, kar hranita skopuško v devetkrat zaklenjenem dnu srca. Sam si, človek, na tem božjem svetu! Svet med svetovi. Če se ti posreči, kar se ni še nikomur, da razglobiš poslednje skrivnosti enega samega teh svetov, ti jih ostane še milijarda neznanih. Zatorej ne išči brezkoristnega spoznanja; glej edinole, da se ob nobenega pretrdo ne zadeneš ter se ob njegovem oklepu ne zdrobiš! . . .

Pavel Negoda je krenil preko širokega pasu na ono stran, tja, kjer je pod zelenim Galitzinbergom in pod prisojno Sophienalpo zgrmado in zverženo ogromno, mračno mesto suženjstva, ubožstva, gladu in greha. Cesta, po kateri se je bil nameril, je bila široka in ravna, kakor s črtalnikom potegnjena prav do vznožja hribov, do tiste razdrapane, ilovnate pustinje, ki je bila nekoč travnik, dokler je ni dosegel strupeni žar mesta. Na obeh straneh ceste so se nepregledno vrstile mrke, trinadstropne hiše; večinoma so bile še nove, nekatere še nedograjene; toda navidez so bile vse že stoletne, nadebelo zaprašene in okajene; glad in greh bi udarila svoj črni pečat na samo mramorno palačo.

„Ein Zimmer zu vermieten . . . ein Kabinet zu vergeben . . . ein Bett für einen Herrn . . . zwei Betten . . .“

Na vsakih hišnih vratih je viselo po dveje, po troje listkov. Pavel Negoda je vsakega posebej tako pazljivo in natanko bral, kakor da je bilo tam že zapisano, kakšna da je izba, tesna ali prostorna, svetla ali mračna, če je pohištvo zelo siromašno, od stari-narjev in sosedov po naključju na kup znešeno, če je postelja snažna, če je stenice veliko ali malo, kakšna da je gospodinja, če

je priljudna in postrežljiva, če je stara ali mlada, če je okrogla, smehljajoča, zgovorna vdova, ali če ima moža pijanca in kopo umazanih, razcapanih, venomer kričečih otrok. Zares je bilo na listkih marsikaj zanimivega; en sam stavek je pač bil, pust in kratek, ali bil je naslov za dolgo povest . . . „Zwei Betten!“ . . . Kako žive ti ljudje, kdo so? Dvoje postelj bi oddali; kje leže sami? Na tleh pač, na slamnicah, vsivprek, moški, ženske in otroci; moški kolnejo in kvantajo, ženske tarnajo in opravljajo, otroci kriče . . . Ugledal je celo listek, na katerem je bilo napisano: „Ein billiges Bett, auch für zwei Herren!“ . . . Postelja za dva gospoda! Kakšna je tista postelja in kdo, odkod sta tista dva gospoda, ki bi bila zadovoljna z eno samo posteljo? Tam kje na dvorišču je izba, smrdeča po žganju, po jetiki in po otrocih. Deset ali dvanajst ljudi prenočuje v tej izbi; težko jih je prešteti, ker leže v klopkah in gručah po vseh kotih, vzdolž in počez, kakor že je, glava ob glavi, noge vsekrižem; človek bi se ozrl proti stropu, če ni še tam na kakšen način pripeta blazina. In vendar je prostora še za dvoje gospodov; kje pač? Pod mizo ne, ker mize ni! Ali gospoda bosta dobila svojo slamnico, kjerkoli že; počivala bosta, trudna od vsega, hropla strup iz bolnih pljuč; nevoščljiva si bosta za odejo, sporekla pa se ne bosta nikoli, ker sta si brata v prokletstvu; in tako bratstvo drži! — Pavel Negoda si je ogledal hišo od zunaj; ogromno trinadstropno poslopje, vse posuto z bahavimi, neokusnimi štukaturami; nekateri akantovi listi so bili odkrnjeni, obloženi pa so bili vsi z debelo plastjo prahu. „Kakor plesalka v predmestni beznici: našminkana in zlepotičena se vrti v šumečem, bleščečem krilcu ter razkazuje suha bedra, smrdi pa po kugi in kvargljih!“ —

Ni se mu mudilo; bolj je ogledaval nego iskal. Daleč je bilo še do večera. Jesensko solnce se je upiralo v najvišja okna; in zasvetila so se v veseli zlati luči celo ta mračna okna, podobna udrtim očem jetičnega človeka.

Bral je na listku, da je v najem soba „za visokošolca“.

„To se pravi naravnost govoriti! Čeprav smo zaradi neugodnih razmer prisiljeni, da stanujemo v teh za našo izobrazbo in za naš stan ne popolnoma primernih krajih in da ponujamo sobo v najem, vendarle ne maramo za gostača kakšnega potepuha pocestnega!... Treba je pogledati, čemu si žele visokošolca in nikogar drugega!“

Napotil se je v tretje nadstropje in je pozvonil. Odprla mu je starikava suhljata, črno oblečena ženska in ga je premerila s strogim, neprijaznim pogledom od glave do nog.

„Ali je tukaj soba v najem . . . za visokošolca?“

„Tukaj, prosim!“

Odprla je duri v izbo.

„Fani!“

Pred klavirjem je sedelo mlado dekle. Spogledali sta se za kratek hip, nato pa je dekle narahlo odkimalo. Starka je bila v očitni zadregi.

„Oprostite . . . pozabila sem . . . moja hčerka je danes zjutraj, ko sem bila na trgu . . .“

„Ali mama . . . kaj pa to zanima gospoda?“

„Nič ne de . . . nič ne de, milostiva!“ je hitel Pavel Negoda in smeh ga je dušil. Na stopnicah se je tlesknil z dlanjo po čelu ter se veselo zasmejal.

„Kaj pa je bilo treba še gledati? Šaj bi si bil lahko mislil! . . . Za visokošolca! . . . Ali fant je bil premalo čeden! . . . Oj dekle, dekle, ne bodi tako onegasto! Mlado si in neizkušeno, še cmerilo se boš za menoj in za slabšimi od mene, pa ga ne bo od nikoder, da bi pozvonil! . . . Navsezadnje . . . tak res nisem, da bi šolarice gledale za menoj!“

Prišel je mimo brivnice in je stopil pred ogledalo ob vratih. Videl je slokega, „za lase kvišku potegnjenega“ fanta; tudi ozkolični, golobradi obraz je bil nekako „potegnjen“; oči so gledale preplašene in začudene, roke so štrlele dolge in nerodne iz prekratkih rokavov. Obleka je visela na njem ohlapno in cunjasto kakor na kolu.

„Nakaza!“ je zamahnil zlovoljen. „Kje si ukradel to suknjo, ki ni bila merjena zate? Saj si ves kakor . . . ukradena suknja! Ves, še v duši!“

Odklonilo ga je neznano dekle, nič preveč lepo in najbrž tudi nič preveč pametno. Smejal se je naglas, ali vendar si sam ni utajil da ga je bilo ob tistem zaničljivem odkimanju nekaj zbadlo in zabolelo. „Še psu ni prav, če ga postrani pogledaš!“ Zazdel se je sam sebi zopern, neroden in neumen.

„Kaj bi premišljeval in iskal, kam da naj se prištulim, med kakšne ljudi! Kamorkoli pridem, povsod bom napoti, nikjer zaželen, nikomur drag!“

Začel si je ogledovati ženske, ki jih je srečaval. Ni jih bilo mnogo, mlade in lepe skoraj nobene. Kolikor je v teh krajih mladosti in lepote, je prav posebne vrste. Uvela je, še predno je bila dozorela; mladosti same ni več, lepote ne; le sled je še, le spomin. Spomin na nekaj, kar bi moralo biti resnično in živo po vsej božji

pravici, pa je bilo zadušeno v kali. Otroci so se podili po cesti, kričali so, igrali in lovili, kakor vsi drugi otroci; toda obrazi so bili prestari, preohlapni, preveč izkušeni; „v strupenem prahu so povaljani“, je pomislil Pavel Negoda in hlad mu je spreletel srce. In strah: „Kaj sem jim podoben, da me je gnalo mednje?“

Prišla mu je naproti mlada ženska, zelo drobna in nežna, v život in lica še otrok, v izraz oči in ustnic že dozorela ženska, ki je bila spoznala življenje ter ga z grenkim smehljajem zavrgla. Ko je šla tik mimo, ga je pogledala izpod težkih las naravnost in natančno; zdelo se mu je celo, da ga je bila pozdravila, čeprav le mimogrede, le v razmišljenosti, morda ob spominu na koga drugega. Razveselil se je in lažje mu je bilo.

„Zahvaljena za pozdrav, pa če si ga dala ponevedoma, ob spominu na onega drugega, ki je bil šel in ga več ne bo!... Sestra si mi v duši, nič drugače ni! Sorodniki se spoznajo na prvi pogled, čeprav se niso videli svoj živ dan. Nekje je skrivno znamenje, zasiye iz oči, pokliče na ustnice tih smehljaj. Srečujemo se po naključju, ne vemo si imena. pa vendar je med nami zvestejša vez, nego med brati in sestrami po krvi!“

Zablodil je v tesno, pusto ulico. Hiše so bile tam starinske, nizke in dolge, morda poslednji ostanki izza vaških časov. Tuintam se je bila razmahnila med njimi ogromna fabrika s slokimi, začrnelimi dimniki. Na križišču ulic se je prikazala časih razsežna jasa, ki je bila od daleč parku podobna; krivenčastih, golih, zaprašenih dreves, samo spomin mladosti in lepote, okamenelo senco življenja, ki ga nikoli bilo ni. Zapihal je veter in ves grozotni park s pesternami, vozički in otroci je bil zavrt v rumenkast, zadušljiv prah.

Z vegastih vrat pritlične, sajaste hiše ga je klical napis:

„Ein Gabinet zu fermiten!“

Papir se je svetil od masti; najbrž je bila nekoč slanina zavita vanj. Pisava je bila okorna, težka roka se je bila trudoma poizkušala na papirju.

Šel je po dolgi veži ter prišel na prostorno dvorišče, z okroglim, spolskim kamenjem postlano in prepreženo s črnimi lužami pomij. Na obeh straneh dvorišča so se vrstile duri; nekatere so bile odprte in smrdelo je po neopranem, v blato, žganje in bolezen zakrknjenem ubostvu; otroci so vreščali, ženske so se prepirale s cvilečimi glasovi.

„Na prve duri potrkam!“ je rekel Pavel Negoda in je tako storil.

„Kaj bi radi?“

Na pragu se je prikazal postaren dedec, v copatah in golorok. Na razgubano čelo so mu padali v kuštrih sivi lasje, gledal je napol osorno, napol začudeno, v črni, smolasti roki je držal škorenj.

„Ali bi vi dali kabinet v najem?“

„Bi . . . ampak . . .“

Premezil ga je nezaupno in v zadregi.

„Bi že . . . ampak kabinet še ni čisto v redu . . . saj lahko pogledate!“

Šla sta preko dvorišča na drugo stran; tam je starec odprl nizke duri ter pokazal v izbo, ki je bila popolnoma prazna.

„Glejte . . . saj sem rekel, da še ni čisto urejena! Ampak do noči bomo že napravili, bomo že napravili!“

Izba je bila podobna vlažnemu brlogu. Nekdo jo je bil za silo in le površno pobelil; stene so bile lisaste, tla so bila z ometom posuta in od apna oškropljena. Ob durih je bilo vdeleno okence z eno samo šipo. Zgodaj jeseni je bilo, toda izba je bila tako mrzla, da je Pavel Negoda zašklepetal z zobmi.

„Kaj tukaj . . . da bi človek spal?“ je vprašal ponevedoma.

„Zdaj še ni postelje, saj sem rekel! Pa jo koj privlečem! Do noči bo vse urejeno, kakor se spodobi!“

„Pridem . . . pridem!“ je hitel Pavel Negoda. Mudilo se mu je na široko cesto, kamor je sijalo solnce. Legel mu je bil mraz na dušo.

„Tudi v brlogih spe ljudje, rode se, ljubijo se in mrjo, Ali se vsemu temu tudi pravi življenje, tej črni strahoti od prve do zadnje ure? Življenje je, in kdo vé, morda je ta črna grozota še posuta z zlatimi cekini, z radostjo, ki je ne poznam; vse toplejše in milejše sijejo zvezde na temnem nebu.“

Ze se je mračilo; tudi široka cesta je bila v senci, le od visokih streh in od dimnikov je odsevala večerna zarja. Ulice so bile glasnejše, zmerom bolj obljudene. Delavci so se vračali v gručah iz fabrik in delavnic, ženske so postajale na pragih in v vežah. Zdelo se mu je, da je na vseh obrazih nekaj veselega, mirno zadovoljnega — počitek po delu, odrešenje od suženjstva, ura samo-svoja; še skrb, neusmiljena kovačnica, ustavi časih svoje kladivo in zadremlje.

Začutil je utrujenost, ne toliko od dolgega romanja, kakor od hudih in žalostnih misli, ki so mu sršele v dušo iz vsakega kota, iz vsake veže, s sinega zidovja in s strmih streh, od vsakega obraza in iz vsakih oči. Potrle so ga in ga razveselile, potisnile ga ob tla

in ga povzdignile, ali zbegale so ga do kraja, dale mu v srce nezaupnost in plahost.

Namenil se je nakratko, da pozvoni ob najbližjih durih ter da ostane tam. „Saj je vseeno! Kjerkoli se ustanovim, bom tujec, vsiljenec . . . če je nanovo pobeljen brlog, ali če je soba za visokošolca!“ —

„Ein Kabinet ist für einen Herrn zu vergeben!“ —

„To je jasno, brez ovinkov, brez posebnih zahtev in brez posebnih obljub!“

Pisava je bila šolarska, natančna in pravilna; po snažnih, umerjenih, skoraj plahih potezah je bila pisava šolarice, ne šolarja. V veži je stala debelušna ženska z brezovo metlo v roki. Pogledala ga je osorno, neznanca, ki je bil vstopil upognjen ter se neodločno oziral po durih in stopnicah.

„Kaj pa bi . . . koga pa iščete?“

„Ali ni v tej hiši kabinet v najem?“

„Je . . . tam gori!“ je pokazala s palcem preko rame.

Šel je počasi po stopnicah. Ni šel več ogledavat zaradi radovednosti in zabave, temveč zdelo se mu je samenu, da gre naravnost domov, da je bilo vse prejšnje romanje zgolj pohajkovanje brez cilja in da je bila pripravljena zanj prijazna izba, za katero je ves čas vedel in ki jo je poznal že od zdavnaj.

Pozvonil je v drugem nadstropju ob steklenih kuhinjskih durih, ki se niso koj odprle.

„Potrpite malo!“ je zaklical od znotraj ženski glas.

„Kaj smo res že tako domači?“ se je nasmehnil Pavel Negoda.

Odklenila mu je ženska, ki si je bila za silo ogrnila z otiračo roke in rameni; lasje so bili še mokri in so se sprijemali na čelu in ob sencih. Smehljala se je v zadregi. Pravkar umita in utrta lica so žehlala toploto, črne oči so gledale zvedavo in skoraj razposajeno izpod gosposko vzbočenih obrvi.

„Saj je tukaj . . . ali nisem prav prišel?“ se je poklonil.

„Seveda je . . . kar naprej stopite! Koj pridem, da si le bluzo oblečem!“

Stopil je proti durim, pa ni vedel, kaj da bi.

„Kar odprite, saj sta le obadva pamža notri!“

Ko je stopil v izbo, se mu je zableščalo pred očmi; od nasprotne nižje strehe se je bila čudežno odbila večerna zarja ter udarila naravnost skozi okna.

Na zofi za mizo je sedelo dvoje otrok, dekletce in deček. Obraz dekletca je bil ves v luči, lasje so bili pozlačeni, solnčni žarki so se smejali iz mežikajočih oči, poigravali se na ustnicah. Deček je bil v senci; njegove oči so bile velike, temne in razumne, obraz je bil ozek in bled.

Pogledala sta ga radovedno in šlo jima je na smeh, ker je bila večerna zarja napravila nebeško glorio iz pšeničnih las Pavla Negode.

Gospodinja je prišla koj za njim.

„Kaj se smejeta? Čemu ne pozdravita gospoda? Ne zamerite, gospod, preneumna sta še, preveč razpósajena, nobena šiba ne pomaga nič! . . . Tam je izba, te duri so! Hodili boste skozi kuhinjo in skozi našo sobo, ali saj tako ne boste vodili deklet in pijancev seboj!“

„Kako to veste?“ se je nasmehnil.

„Na obrazu vam je zapisano!“ se je nasmehnila tudi ona. „Poglejte si izbo! Če vam bo povšeči, kar ostanite! Prazna je že mesec dni!“

„Ostanem!“ je rekel, komaj da je bil prestopil prag.

Izba je bila podobna vsem študentovskim izbam, kolikor jih je Pavel Negoda kdaj videl. Zadaj ob steni postelja, ob oknu miza, pred mizo stol, kraj duri starinska zofa. Sorodne so si te izbe druga drugi; ali vendar stanuje človek v eni le štirinajst dni, pa mu je kakor lastni obraz v ogledalu: bližnja in daljna, draga in priskutna, vse hkrati. Zabledele rože na stenah, strahotni ornamenti na stropu so mu ljubice in so mu znanci. Z resnimi očmi so gledali nanj, kadar se je bil zaklenil s svojo tovarišico bridkostjo in poslušali so verno take povesti, ki bi jih bil drugače ne pravil nikomur.

Ko je bil sam, je legel na zofo; noge so ga ščemele, v glavi mu je kljuvalo. Branil je mislim, lastavicam; ali dale se niso prikleniti, planile so v domovino, lačne in žejne, kakor da so bile čakale že dolgo na to rešno uro . . .

Narahlo je potrkalo na duri. Gospodinja je stopila v izbo ter mu je prinesla močno dišečega čaja.

„Ne zamerite, gospod, da vam posladim ta prvi večer!“

A. Labud:

Na oklicih.

Na vasi je zvonilo k deseti maši. Lojze je prignal kravo s paše in jo vlekel na vrvi h koritu. Dasi je bila Lisa majhna in Lojze močan, da bi mu človek prisodil rajši petnajst let nego dvajst, je vendar obveljala njena trma: zavlekla ga je prav do vrtna ograje in dregnila z desnim skokom tako hudo v nizko breskev, da je vonjavo, lilasto cvetje v hipnem, gostem metežu obsulo Liso in pastirja.

„Kaj ti pravim, da boš vse potresel, preden se zarodi,“ se je hudoval oče izpod strehe skozi majhna okence.

„Naganjajte si jo sami,“ je Lojze jezno izpustil vrv, da je Lisa v kotu z rebri privabila tudi izpod mlade češnje še gostejšo ploho dehtečih snežink.

„Čakaj, mrha!“ je zagrozilo izpod strehe.

Lisa se je sama približala koritu. Lojze je pobral zopet vrv in prižvižgaval polglasno kravinemu pitju, kakor se je bil naučil od sosedovega hlapca.

Pod streho so zaškrpale vegaste stopnice in na njih se je prikazal oče, upognjen pod veliko, težko vrečo. Med tednom je težatil v mestu, ob nedeljah se je pobrigal za svoje skromno gospodarstvo in že blizu leto dni tudi za gospodinjstvo.

„Spoti, Milka!“ je zaklical deklici, ki se je na zadnji stopnici igrala z mačko. Prisopel je mimo nje, vrgel breme na tla, odvezal vrečo in jo zvrnil, da se je nekaj krompirjev zatrkalo skoro do korita.

Mačka je smuknila Milki iz rok in šinila skozi ograjo na vrt.

„Tata, zakaj žvižga Lojze, kadar pije Lisa?“ je vprašala Milka.

„Da bolj mirno pije.“

„Zakaj pije bolj mirno?“

„Vprašaj Liso!“

Milka je stopila h koritu in gledala kravi v gobec.

„Iz ušes ji padajo rože,“ je tlesnila z rokami, ko se je kravi iz nagnjenih uhljev vsulo v vodo breskovo in češnjevo cvetje, ki se je bilo prej naletelo v njih.

Krava je dvignila glavo in ošinila Milko z omalovažujočim pogledom, češ: pravo čudo, če mi iz ušes padajo rože.

„Stran! Kolikokrat sem ti že rekel, da ne moti, kadar pije,“ je Lojze zamahnil z bičem proti sestri in jo ošvrknil po bosih nogah.

„Povem mami, povem mami,“ je Milka zajokala in zbežala.

Mama je počivala že skoro leto dni pod rušo, Milka pa je ostala tudi zdaj pri svojem starem vzkliku proti bratovi nasilnosti.

Oče je obljubil, da prime Lojzeta za ušesa in ga otepe krog zida. Lojze se je obljubi zaničljivo nasmehnil, ker kako naj ga otepe, če sta oba skoro enako velika?

Na vasi je pobobneval samo še veliki zvon v zadnjih nihajih.

„Žef, kaj toliko mečkaš? Zamudiš mašo,“ je zaklical oče v hišo. Žef je stopil v sokolski obleki na prag.

„Nimaš bolj spodobnih cunj?“ je godrnjal oče.

„Po maši imamo vaje.“

„Po maši prideš domu, da preberemo do kosila ta krompir.“

„Če ga ne do kosila, ga preberemo po kosilu. Zadnje dni pred veselico ne morem izostajati.“

Oče je izrazil željo, naj bi vrag odnesel veselico in sokole.

„Jaz sem oče, jaz ukažem!“

Žef ni oporekal. Izginil je za hišo, premeril dvorišče in se napotil proti cerkvi. S šestnajstim letom se je bil udinjal v fužini in ker so mu po dveh letih že drugič povišali plačo, se je za očetove besede malo menil. Oče je tudi le še nekam navidezno ukazoval in zahteval, ker bi se pač ne spodobilo, da bi se napram osemnajstletnemu sinu že odpovedal očetovskim pravicam. Žefova svojeglavost ga ni preveč jezila, ker je Žef vendar kazal zmisel za hišo: razen par kron na teden za sokolsko obleko in kaj malega za svoje fantovanje je izročal vso plačo očetu.

Lojze je v hlevu privezal kravo in se vrnil h krompirju, ki ga je oče iztresel iz vreče.

„Jaz grem k teti, da me oplete,“ je rekla Milka.

„Popoldne,“ je odločil oče. „Zdaj bomo prebirali.“

„Jaz ne znam, nisem še nikoli,“ se je branila Milka.

„Ti pokažem. Počeni poleg mene; bova metala oba v en koš, da mi ne zamešaš predrobnega vmes.“

Na drugi strani se je Lojze lotil kupa z obema rokama:

„Pri meni se bo kup hitreje umikal. Milka bo še vas motila, Milka naj gre k teti.“

„Ne, ne, ne grem.“ Veselilo jo je, da more pod očetovo zaščito nasprotovati Lojzetu.

„Ne prehitro,“ je krotil oče oba. „Ti Lojze zajemaš po tri, štiri hkrati... Ta ni za prodaj, ta tudi ne,“ je brskal v Lojzetovem košu. „Puščaj rajši več na tleh, saj ne gori za tabo.“

Ko je kup do cela uplahnil, je stopil znova na kaščo in velel pobrati med tem drobiž.

Lojze je dvignil poln koš in Milka mu je držala prazno vrečo. Vsul je tako nerodno, da je padlo več na tla nego v vrečo.

„Kako držiš,“ jo je sunil.

„Povem mami, povem mami,“ je Milka zbežala za hišo.

„Zakaj se zmerom tepeta?“ ju je kregal oče, ko se je vrnil z novim bremenom. „Pripeljati sem vam mislil novo mamo, a če pojde tako naprej, ne bo nič.“

„Meni je vseeno,“ je menil Lojze.

„Jih dobiš po zobeh, če boš imel take besede,“ je grozil oče.

„Ali bo znala nova mama tudi tako opletati kakor prejšnja?“ je poizvedovala Milka. „Teta ne zna nič; teta vleče, da me vse boli, in še zajokati ne smem.“

„Še bolj nego prejšnja zna, še bolj.“ Oče je vzel Milko na kolena in jo gladil po laseh.

„O ne bolj,“ je ugovarjala Milka.

„Boš videla. Če boš pridna, pojdeva drevi k njej.“

„Daleč?“ je vprašal Lojze.

„Na Pilošče.“

„Tata, jaz ne pojdem k teti; naj me oplete nova mama že danes,“ je predlagala Milka.

„Zdaj ni še naša, kadar bo naša, potem —“ je odklanjal oče.

„Čigava pa je?“ se je zanimal Lojze. „Stavim, da uganem.“

„Daj,“ se je smejal oče.

„Beletova.“

Oče je odkimal.

„Še snoči ste bili tam,“ je dokazoval Lojze.

„Pri Beletovih sem iskal brano.“

„Čigava torej?“

„Ti pove Milka nocoj.“

„Nič mu ne povem, ker me zmerom tepe, se je oglasila Milka.

„Ko pride nova mama, te ne bo več tepel,“ jo je tolažil oče.

„Bomo videli... ali bo nova mama tako močna kakor jaz,“ se je muzal Lojze.

„Tata, ali je nova mama močna?“ je vprašala Milka.

„Za dva Lojzeta. Ta te bo že branila.“

„Oplesti pa me mora že danes — jo bom prosila.“

„Ne, danes pojdeš v novem krilu z mano, lepo opletena. Če boš zadosti lepa, pride nova mama k nam, drugače ne.“

„Kdaj pride?“ je vprašal Lojze.

„Kadar pripeljemo balo.“

„Kdaj pripeljemo balo?“

„Kadar pojdemo ponjo.“

„Kdaj pojdemo ponjo?“

„Kadar privežemo kokoš na jarem.“

„Kdaj privežemo kokoš na jarem?“

„Kadar bo hiša pobeljena.“

„Kdaj bo hiša pobeljena?“

„Kadar bo krompir prebran.“

„Krompir bo še danes prebran — to vrečo sem ga čisto sam.“

Ob tem očitku je oče spustil Milko s kolen in planil mladostno proti stopnicam po novo vrečo.

„Da se mi zopet ne stepeta,“ je svaril z vrha.

Vreča se je vrstila za vrečo, delo je šlo urno izpod rok. Lojze in Milka se nista več prepirala in tepla.

„Še dve sta na kašči,“ je oznanil oče, ko je zazvonilo poldne.

„Za Žefa,“ je pokazal Lojze za hišo.

„Kod hodiš tako dolgo?“ se je obrnil oče k Žefu.

„Niso nas pustili prej. Cela vrsta jih je, ki ne zmorejo niti ramenske stoje — in veselica je pred vrati.“

„Preobleci se hitro, ti ramenska stoja stojasta, pa ogenj napravi, da si kaj skuhamo,“ je ukazoval oče.

Žef je izginil v hišo in kmalu nato v navadni obleki cepil drva na pragu.

„Jaz dobim novo mamó,“ se je pohvalila Milka proti Žefu.

„Jaz tudi; misliš, da sama ti?“ jo je zbadal Lojze.

„Jaz tudi,“ se je zasmejal Žef. „V cerkvi sem slišal oklice,“ se je obrnil proti očetu, kakor bi pričakoval pojasnila.

„Lojzetu in Milki sem že povedal, zdaj povem še tebi,“ je začel oče resno.

„Meni ne boste dosti novega povedali — kdaj sem že vedel!“

„Ti vse naprej veš,“ je godrnjal oče. „Posebno tebi priporočam kot najstarejšemu ... da ji porečete ‚vi‘ in ‚mama‘, kakor se spodobí.“

„Ko pride, bomo videli, če bo šlo,“ se je smehljal Žef.

„Če ne bo šlo, te poučim drugače.“

„Fantje pravijo deklinam zmerom ,ti‘, tudi če ima fant osemnajst let in deklina osemindvajset,“ je utemeljeval Žef.

„Ti dam že jaz fanta in deklino, da boš pomnil.“

„Še zadnji pust sem plesal ž njo.“

„Prihodnjega ne boš več.“

„Bom pa na njeni poroki.“

„Tisto lahko.“

Med kosilom je oče zopet pripravljajal pot nevesti:

„Brez ženske v hiši ne moremo biti. Kdo naj kuha, kdo naj pere, opravlja živino, skrbi za vrt? Tukaj smo blizu mesta — vrt mora biti. To leto, kar nam raste trava v njem namesto zelenjave, smo za par sto kron na izgubi. In ta bo skrbna ženska, delavna. Tudi šivati zna, ima stroj. Doma so obljubili, da ga sme vzeti s seboj, ne da bi ga všteli v doto. In otrok je vajena, tudi odraslih. Živi pri bratu, drži pol hiše pokoncu.“ Govoril je zmerom proti Žefu. Samo pred njim jo je še moral braniti. Milka jo je brž sprejela, tudi Lojze se je ni branil, edino Žef je kazal, da bi rad plesal ž njo.

„Saj ne rečem nič,“ se je vdal Žef. „Zame je zadosti, če zna kuhati.“

„Zame pa to ni zadosti. Sem te kaj vprašal po tem? Ali sem jaz tvoj sin, ali si ti moj? Jajčja lupina se ga še drži, pa bi se mrha sita kregala z mano. Če ukažem, da ji porečeš ,vi‘, ji porečeš ,vi‘ — in mir besedi!“

„Dobro, dobro, ji porečem ,vi‘. Se je že privadimo, če se bo znala ona nas privaditi.“

Očetu se je zdelo, da Žef še zmerom ne govori zadosti spoštljivo o njegovi nevesti. A čutil je tudi, da je bila ura za te vrste pouk nerodno izbrana. Pomislil je, da bo še dobrega pol meseca na oklicih. V tem času že vtepe o tej reči tudi Žefu drugačne nazore v glavo.

Zvečer je oče po skupni molitvi pritaknil kakor zmerom „še en očenaš in eno češčenamarijo za rajnko mamo.“

„Za novo mamo nič?“ je dostavil Žef. Ko so domoili, je pobral klobuk na ognjišču in odšel na vas.

Vladimir Knaflič:

Giovanni Boccaccio.

Šeststoletnico rojstva Giovannija Boccaccia je staroslavna Firenca slavila s primernim sijajem, vendar se s tem slavljem še ni dovolj oddolžila enemu največjih sinov renezančne Italije in členu klasičnega trozvezdja: Dante, Petrarca, Boccaccio. To trozvezdje je mejnik italijanskega preporeda, nositelj narodne misli in oblikovalec umetnosti, — proslavilo je pred vsem to veličastno Firenco, kjer so živeli vsi trije vsak ob svojem času ter jo zapustili, ker jih je zadela podobna usoda.

Po sodobni sodbi Danteja občudujejo, Petrarco hvalijo, Boccaccia čitajo. Ni se čuditi, da je taka sodba kritike in občinstva dala prednost Boccacciu, saj so zadovoljili njegovi spisi vse panoge bralcev. Zadovoljna sta bila slovstvenik in jezikoslovec, zadovoljna kulturni zgodovinar in folklorist, zadovoljna zlasti stilist in umetnik. Zadovoljni so bili pa tudi oni drugi, tako vsi, ki radi bero kaj zabavnega; zadovoljni so torej bili vitezi, trgovci, učenjaki in navadni ljudje renezanse, rokokoja in empira pa gori do naših dni, še bolj morda njihove cenjene dame. Zadovoljen je bil lahki narodič umetnikov, slikarjev, pesnikov in kiparjev, ki je našel v Boccacciu bogato zakladnico posnemanja in inspiracije, zadovoljni so bili končno vsi, ki mislijo, da imajo v zakupu javno npravnost in ki se, docela logično, vneto trudijo, da slede vsem pojavom nenravnosti. Vsi tu navedeni in še mnogi drugi so do današnjih dni z užitkom prebirali Boccacciove spise, kar so jih dosegli, najbolj seve njegovo glavno delo, *Il Decameron*. Jasno je, da užitek vseh ni bil in ni mogel biti enak, saj se vsi ti bralci razlikujejo po vrstah, v katere spadajo. Boccacciovi spisi so namenjeni umstveno izobraženemu občinstvu,

Literatura: J. Bernhardt, *Die Kultur d. Renaissance in Italien*. — Settembrini, *Lezioni di letteratura italiana*. — Lübke-Semrau, *D. Kunst d. Renaissance in Italien*. — Milivoj Šrepla, *Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću*. — Francesco Costero, *Predgovor k izdaji „Decamerona“ v „Bibl. class. econ.“*, iz koje so tudi temu spisu sledeči prevodi. — Albert Wesselski, *Predgovor v „Insel“-izdaji*. Za študij renezanse se priporoča: Za uvod gori citirano delo Milivoja Šrepla, *Mat. Hrv.* 1899; glavno cit. Burkhardt, za upodabljačo umetnost Lübke-Semrau; francosko: Monnier, *La Renaissance de Dante a Luther*, Sismondi, *Histoire de la litterature italienne*; italijansko: Machiavelli, *Storia fiorentina*, Boccaccio, *Vita di Dante*, Baldelli, *Vita di Giovanni Boccacci*, Foscolo, *Discorsi storici sul Decamerone*, in cela vrsta modernih del, med njimi tudi G. Gröber, *Über die Quellen von B.s Dekameron* (1913).

takemu, ki zna poleg zabave visoko ceniti lep jezik, izbran slog, umetniško opisovanje dogodkov, skratka umetniško formo. Takih bralcev je bilo vsekdar najmanj. Druga, najštevilnejša vrsta je ona, ki čita samo za zabavo, umetniške forme niti ne opazi in odloži knjigo s širokim smehom, nasičena, toda brez hlimbe. Tretja vrsta so pa oni, ki Boccaccia na tihem čitajo, javno pa se zgražajo nad njim in vsakomur, ki je z njim v kakršnikoli zvezi. Ta vrsta ljudi se je že kmalu po Boccacciovi smrti jela znašati nad njegovim delom, in šepetajo si, da še ni izumrla. Biser pa ostane biser, tudi če slučajno leži v svinjskem koritu. Hudo je le to, da ti ljudje enačijo delo, kakor je Decameron, z onimi drugimi, ki so res pisani le iz špekulacije na živce in dobiček. Toda Boccaccio ni edini, ki mora trpeti tako sodbo in obsodbo npravnstvenih evnuhov. Boccacciova slava se pa le širi in bo ostala večna s slavo Danteja, Petrarce in vseh drugih velmož vseh narodov in časov, ki so pomagali, da je človeštvo vredno življenja.

Govoriti o pesniku Decamerona izcrpno, pokazati vse prilike, v katerih je živel in delal in iz kojih ga smemo presojudati, bi pomenilo govoriti o veličastni dobi italijanske renezanse, o političnih in gospodarskih, etičnih in vzgojnih, moralnih in društvenih prilikah one dobe. O teh prilikah so se pisali že folijanti, pa vedno še ona doba ni premerjena do dna. Tudi ta esej ne more imeti namena, pokazati natančno vse obiležje dveh ali več stoletij, marveč hoče le nekoliko opisati pesnika, njegovo delo in njegovo dobo ter pokazati človeški bližjega moža, po krivem razkričanega za ne-
116 npravneža, ki je pa bil v resnici velik ženij, sin ženijalne dobe.

Giovanni Boccaccio je po kraju rojstva Parižan. Francosko prestolnico je pozdravil novorojenček l. 1313., — za dan in uro ne ve nihče. Tudi o njegovi materi ni mnogo znanega. Vse, kar vemo, so bolj domneve na podlagi raznih opisov detinstva v njegovih spisih. Gotovo je le, da je bila njegova mati Parižanka, najbrže vdovica, v katero se je zaljubil Boccacciiov oče Giovanni Boccaccio di Chellino. Ta otec je bil ugleden firentinski trgovec, ki je na takrat običajni način potovaje trgoval ter obhodil — italijanski potujoči trgovci renezanse so svetovno znani — vso Italijo in vso Francijo. Zdi se, da je Giovannijeva mati ob porodu umrla, ali da se je njena
23 zveza z očetom pretrgala, vemo le, da je otec vzel Giovannija seboj v Italijo, v Certaldo, mesto, ki dolguje svojo današnjo slavo temu novodošlecu. V Certaldu je stari Boccaccio imel manjše posestvo, tam je počival, kadar se je vračal od svojih trgovskih opravkov.

Nadaljna dečkova usoda je podobna usodi tolikih veleumov književnosti. Oče trgovec je hotel sinka vzgojiti za isti dobičkanosni stan. Skrbel je sicer, da dobi mladi Giovanni boljšo vzgojo, nego njegovi vrstniki. Dal ga je v vzgojo znamenitemu firenškemu gramatiku in slovstveniku, po imenu Giovanni Zenobio della Strada, ki je vzbudil v izredno nadarjenem dečku veliko zanimanje za lepo slovstvo. Pravijo, da je mladi Giovanni nekoč spremil očeta na *Dante* trgovskem potovanju do Ravene, bil tam predstavljen Danteju ter vzbudil s svojimi odgovori njegovo občudovanje. Toda dasi je učenec znal že z enajstim letom skandirati latinske heksametre, ga je oče vendarle kmalu na to vtaknil v trgovski kontor, ki je bil tistihmal obenem menjačnica, banco. Tam je ostal Giovanni malo časa in še to ne s pridom. Morda je ohranil čud svoje matere, saj so Parizanke že takrat slovele po svoji živahni inteligenci in se inteligenca matere, po Schopenhauerju, podejuje v otroku, morda je to vpliv prve vzgoje ali česar in kogarkoli že, mladenič ni kazal posebne vnetosti za trgovsko straco, knjigovodstvo, menjačnico in affari, marveč je pustil opravke, da se opravijo, ter tačas raje tvoril stihe, čital knjige in se sploh udajal svoji pasiji za lepo književnost. Oče pa je bil praktičen mož, kateremu je bilo težko, da se noče njegov sinko v dobi, ki obeta toliko dobička, pripravljati za trgovski posel. Zato je sina odtegnil od njegovih priljubljenih opravil ter ga dal k nekemu svojemu prijatelju, tudi trgovcu, da ga ta priuči vseh onih trgovskih skrivnosti, ki se jih je bil Giovanni doma s tolikim uspehom izogibal. Res je ta ukrep Giovannija odtrgal od slovstva in lepih umetnosti za celih deset let. Novi principal je odpotoval po opravkih v Pariz, Giovanni je seveda moral ž njim. Tako je mladenič zopet zagledal svoje rojstno mesto, kjer se je kmalu udomačil, kolikor ga potovanja niso vodila dalje po Franciji. Manj se je pa udomačil v trgovini, kjer je ostal zvest stari svoji tradiciji. Ni nam z zgodovinsko točnostjo ohranjeno, verjetno pa je, da je businessman moral nadebudnega literata v svojem kontorju mnogokrat oštevati, ker je Giovanni pač čital Horaca in Vergila, ne pa zapisnika debitorjev, in ker je morda na stran „Imeti“ vnjžil kak latinski distihon. Vsekakor je znano, da je mož dobival radi svojega volonterja sive lase, zlasti ker ga iz ozirov na prijateljstvo s starim Boccacciom ni mogel pognati. Ven dar se je pa po šestih letih toliko naveličal svojega trgovskega sotrudnika, da ga je poslal nazaj v Firenco pod očetovo varstvo. Očetu seveda ni moglo v glavo, da je njegov sinko tako docela drugačen. Po sili naj bi se privadil

trgovanju in lovu za dobičkom. Česar se ni naučil pri trgovcu v Parizu, naj ga navadi potovanje po Italiji. Tako je Boccaccio jel potovati križem te klasične zemlje, — v največjo srečo za svoj razvoj in v prid poznejši intuiciji. Med tem potovanjem se je Giovanniju trgovstvo končno in trajno priskutilo, tako da je očetu odločno izjavil, da mu ni za te posle in da se hoče docela posvetiti lepi književnosti. Sam opisuje v svojem romanu Ametu, pol v mistično dvoumnost zagrnjeno, svoje dosedanje življenje. Svoj sklep, opustiti obsovaženo mu rokodelstvo in je zamenjati z višjim, duševnim delom, utemeljuje z velikim ganutjem in z nadahnutjem, ki ga je prešinilo, ko je došel nekoč v Napolj in tam zadel ob grob božanskega Vergila... Razsrjeni otec se je vdal šele, ko je mislil, da dobi vsaj nadomestek za svojo namišljeno izgubo. Petrarcev oče je tačas silil svojega sina, da se posveti pravnstvu, in mladi Boccaccio je prosil svojega očeta, naj mu dovoli vsaj to, češ, sinu je tako omogočeno študirati klasično latinščino, oče pa se more spokojiti, ker bo sin vsaj sodnik, ali kaj podobnega, če že noče biti trgovec in bogataš. Tako je dobil Giovanni dovoljenje študirati pravo v Napolju, kjer si je izbral za učitelja veleizobraženega Pavla iz Perugie, knjižničarja kralja Roberta, velikega prijatelja slovstva in slovstvenikov. V oni dobi je Kalabrija še bila grška, narod je ostal, kakor je bil v starem veku, nelatiniziran, in Giovanni se je, potovaje po Kalabriji, naučil tudi grščine. To mu pa ni zadostovalo. Uka želja ga je gnala še k Andalonu del Nero, ki ga je izobrazil v matematiki, astrologiji in teologiji, tako da je s svojo neugnano vedoželjnostjo, s svojo darovitostjo in duhovitostjo zaslovel pri učenjakih in slovstvenikih ter tako izlahka dobil pristop na dvor izobraženega kralja in mecena Roberta. Tako je Giovanni vendarle srečno došel od trgovine preko prava do jezikoslovja, lepe književnosti in v družbo enakomislečih, enako izobraženih mož in žena.

Leta 1341. je pariško vseučilišče povabilo Petrarco, Boccacciovega rojaka, naj se da venčati s pesniškim lovorjevim vencem v Parizu, — istotako ga je povabil tudi senat večnega Rima. To je bila največja čast, ki je mogla doleteti pesnika v tisti sijajni dobi. Petrarca se je odločil za Rim, kjer je bil tudi res venčan. Poprej pa se je še prostovoljno podvrgel nekakemu „pesniškemu izpitu“, in sicer pred napoljskim kraljem Robertom, ki ga je bil povabil na svoj dvor. Sprejet je bil z največjim, s kraljevskim sijajem, sijajno pa se mu je tudi oddolžil s svojimi diskusijami, ko je po srednjeveškem običaju govoril o danem si predmetu. Govoril pa je o poeziji, in govoril

je, kakor da ne veljajo njegove besede nikomur drugemu, nego samo Boccacciu, ki je bil med najznamenitejšimi poslušalci. To je njegovo, skoraj bi rekel, prirojeno nagnjenje za književnost in pesništvo še podžgalo. —

Renezančna doba je, kakor bomo še kasneje videli, prvič po dolgi dobi srednjeveške teme, za nekaj časa, in seve le za neke sloje in narode, izjednačila moža in ženo. Renezančna doba ima, kakor vsaka velika doba, i velike i slavne žene. Ena njih je, kakor za pesnike in genere, postala kmalu usodna i za Giovannija, le da je Boccaccio našel svoje Trnovo z boljšim uspehom, nego Prešeren. Bilo je — eni pravijo, da 7. aprila leta 1341., ko je Petrarca tako odločilno vplival na Boccaccia, drugi, da je bilo to 27. marca 1343., tretji zopet, da 30. marca 1336., bilo je torej v tisti dobi, ko je Boccaccio našel svojo ljubav, — Marijo, naravno hčerko napoljskega kralja. Poznal jo je že poprej. Toda tisti usodni kontakt duš s pogledom, ono znano neodoljivo ganutje srca, v koje „padla iskra je ognjena, da vgasnit se ne da z močjo nobeno“, ono Boccacciovo Trnovo je bila napoljska cerkev San Lorenzo Maggiore, — drugi pravijo, da cerkev San Stefano. I njeno srce je zanetila ta „iskra ognjena“, četudi se je moral ljubovnik še dolgo „boriti“ — tako slove ta vrlo pretirani zaljubljeni terminus technicus — torej „boriti“ za najvišjo ljubezensko slast Marije. Toda bil je velik in jak, imel je lepi ustni nekoliko čutnega izraza, bil je okroglih lic, ozkega, energijo značčnega nosa, krasila ga je jamica v bradi, — torej tip moškega ne le tedanje dobe. Toda, kakor vemo, niso to bile edine Giovannijeve prednosti. Bil je odličen slovstvenik, bil je pa tudi veseljak in izboren družabnik, znane so mu bile poleg lepega slovstva tudi razne poskočne, okrogle, pa lombardske, francoske, provansalske kratkočasne anekdote in povesti, bonmoti, šale; če si ga mislimo po tedanjem običaju še dobrega sabljača in borca, dobrega pevca k sviranju lutnje in pivca, ki kaj prenese, se pač ne smemo čuditi, da je lepa Marija končno podlegla, dasi je bila žena drugega, a N. 70 neljubljenega moža. Toda ta greh v tedanji dobi ni bil smrten, povrh pa je lepi grešnici pridobil nesmrtnost. Ljubimec jej je postavil trajen spomenik v Fiammetti, kakor jo je imenoval v številnih svojih sonetih in v svoji prozi. Vendar se pa zdi, da mu oboževana Fiammetta tudi v dobi največje vdanosti ni bila vdana brez izjem, ker se zanosni, čutnega žara in vdanosti polni soneti često izmenjavajo s takimi, ki groze nezvesti, da bo izgubila vse svoje čare, in ki jo tudi kolnejo, ali pa s takimi, v katerih si pesnik želi smrti, — kakor so to delali več ali manj vsi pesniki.

Kako dolgo je trajalo to nežno razmerje, — nežno v zmislu renezanse! — ne vemo. Pravijo, da le poldrugo leto, drugi zopet, da celih petnajst let. Če sodimo po Boccacciovih spisih, je najverjetneje oboje: da je trajalo petnajst let, toda z gori omenjenimi izjemami kakor tudi v presledkih. Gotovo je, da je Fiametta ne le tip lepe in ljubezni vredne, ampak tudi tip nestalne, a duhovite ljubice, take, ki ima v sebi vse, kar more pesnika osrečiti in ga tirati v obup. Tako je ukrenila tudi lepa Napolitanka s svojim Giovannijem, in ker je bil Giovanni kot pesnik docela v okovu svojih čustev in čutov, se imamo Fiametti zahvaliti ne le za Boccacciove sonete, ampak tudi za spise v prozi, Filocopo, Filostrato, Amorosa Visione, Teseide, Ameto, Fiametta, kakor tudi za Decameron. V nekih pesnitvah se jej zahvaljuje za darovano ljubav, v drugih jo prosi, naj se povrne k njemu, zopet druge so nastale, ko se je pesnik že odrekel nadi, da si kdaj iznova pridobi nezvesto ljubovnico, ne pa ... maščevanju. I to je sladko, in morda je pesnikovo maščevanje Fiametto še bolj proslavilo, nego bi jo slavljenje kdaj moglo proslaviti.

Roman Filocopo, svojega prvenca v prozi, je napisal pesnik naravnost na Fiamettino vabilo, ki mu je bilo ukaz. V Filocopu opisuje po francoskih virih zgodbo dveh zaljubljenцев, Florio in Biancafio (Floire et Blancheflore). Florio je sin španskega kralja Feliksa, Biancafio hči rimskih zakoncev, ki sta prišla v Španijo v proščenje. Oba sta rojena isti dan, se vzgajala skupno, se zaljubila. Kralj pošlje svojega sina na vseučilišče, in Florio odide, toda odnese seboj čudotvoren prstan, s čigar pomočjo lahko vedno izve, kje mu je Biancafio. V njegovi odsotnosti mu hoče njegov oče oteti ali pokvariti dekle. Ker se mu to ne posreči, jo okrivi, da ga je hotela otrovati. Ko Florio to izve, se vrne domov ter zmaga nad tožiteljem. Povine se na vseučilišče, toda ljubosumnost ga jame mučiti. Ubije namišljenega tekmeča in pobegne v Italijo. Tačas prodaja kralj devojko gusarjem, sinu pa pove, da je umrla. Sin pa izve resnico ter jame iskati svojo drago. Po mnogih doživljajih jo najde v robstvu v Aleksandriji. Hoče jo rešiti, toda vjamejo ga in oba obsodijo na smrt. Deus ex machina ju reši s pomočjo stražnika, ki je njun rojak, pobegneta, se vzameta in vrneti se v domovino, kjer zasede Florio po smrti kralja Feliksa očetovski prestol. — Ta pripoved ima v sebi mnogo dobrega, zlasti pa jedro vseh kasneje tako sijajno razvitih oseb in prilik. Zlasti je v Filocopu že prva sled Decamerona: pripovedujejo si vesele pripovedke. Dalje je v Filocopu nekoliko

pesnikovih osebnih spominov na prihod v Napolj in na ljubezen do Fiamette-Marije. Vendar je Filocopo Boccacciov četudi najdaljši, vendar najslabši roman. Prevladuje še stara dikcija, pripovedovanje teče leno in je pretrgano, dii ex machina in svetniki se mešajo med dejanja in značaje, ki so nepojmljivi. Roman je pa imel velik osebni pomen za oba zaljubljenca, ki sta se često zabavala s takimi prekinitvenimi romani, vpletaje med njegovo pripovedovanje ali čitanje anekdote, pogovore in prilike, razumljive in pomenljive samo njima, brezpomembne za ostalo dvorsko družbo.

V istem letu je Giovanni spesnil Teseido, poem v glasoviti „ottava rima“ (stanca), s katerim si je na novo pridobil naklonjenost lepe ljubimke, s katero sta se bila nekoliko sprla. Dotlej te ottave ^{v a zime} rime ali stance še ni bilo. Tako je Boccaccio pričetnik pesniške oblike, ki je kasneje tako često služila najznamenitejšim italijanskim, francoskim in poleg drugih tudi našim epskim pesnikom. Med Italijani sta to obliko po Boccacciu do dovršenosti opnila Ariosto in Torquato Tasso. V Tezeidi je Giovanni pripletel v starinsko opisovanje o Tezeju i novih prilik o tekmi Palemona in Arcita za lepo Emilijo.

Tretje njegovo delo je roman Ameto, opis duševne ljubezni, nade, prepleten z zgodovino Napolja in Rima.

Mnogo važnejša, nego navedena, sta dva druga spisa, Amoroza Fiametta in Filostrato, dve vzporedni pripovedi, posvečeni nezvesti Mariji-Fiametti.

Filostratova vsebina je posneta po velikem latinskem poemu, katerega je sestavil Benoit de Saint-More po dveh starejših latinskih delih o padcu Troje. To je povest ljubezni med trojanskim princem Troilom in Kresido, hčerjo grškega žreca (svečenika). Ko je Kalhant prebegnil iz Troje k Grkom, je zapustil svojo hčer Kresido v mestu. Troilo se zaljubi v njo. Zjedinita se, toda le Troilo ljubi Kresido prisrčno, ona pa je nestanovitnega srca. Ko želi oče Kalhant zopet videti hčer in jo zahteva od Trojancev v zameno za njihove ujetnike, se Troilo ne upira njegovi volji, marveč jej dovoli, strt od boli, oditi. Obljubiti pa mu mora, da se vrne deseti dan. Pa izpred oči, iz spomina. Ona se zaljubi v lepega in jakega Diomeda in ostane pri njem v grškem taboru. Troilo obupuje, in ko izve vso resnico, se hoče nad Diomedom maščevati, toda poprej pade od Ahilove roke. Tako je Troilo res — Filostrato, to je, strt od ljubezni, žrtev ljubezni, kar pomeni tudi njegovo ime. Glavna vsebina spisa pa ni

dejanje, nego opisovanje zaljubljenčevega jada, — ž njim je Boccaccio opisaval svojo bol radi Fiamette in sanjaril o njej.

Spis „Fiametta“ opisuje najbrže ljubezen Boccacciovo in Fiamette-Marije, četudi ne z zgodovinsko točnostjo, — zlasti pa bol Fiamette, ko jo je zapustil, da se poda domov k očetu. Krasen je opis istinitega in nežnega čustva, ki veje iz tega spisa. „Fiametta“ je jeden najlepših spisov, ki opisujejo bol ostavljene ljubimke, in se po lepoti jezika in moči čustva more meriti z Goethejevim Wertherjem, čigar predhodnik in najbrž tudi izgled je.

Vseh teh spisov pa Boccaccio ni dokončal v Napolju, marveč je Filostrata in Teseido. Ameto, Amorosa Visione in Fiametta so napisani v Firenci, kjer je tudi končan v Napolju pričeti Filocopo. Giovanniju namreč ni bilo usojeno ostati v priljubljenem Napolju. Okrog 1341 se je njegov oče jel čutiti osamelega, ker so mu bili pomrli ne le žena, ampak vsi zakonski otroci; zato je poklical Giovannija k sebi. Boccacciu pač ni bilo mnogo do „mrzlega, mrkega starca,“ do tega sebičnega trgovca v Certaldu, ki je bil trdosrčno zapustil njegovo mater, jej vzel sina, njemu samemu pa zagrenil celo mladost, — tako nam opisuje v Ametu, — tem manj ga je moglo razveseliti očetovo pismo: Ker se ga je mrki starec domislil še le sedaj, naj zapusti Giovanni ta svoj Napoli in dišeče grudi Fiamettine, kraljev dvor in veselo ter učeno družbo in naj odpotuje v mali Certaldo? Toda očetova volja je povelje in sila. Pač ga je Fiametta-Marija plakaje rotila, naj ostane, njegovega sklepa, da se hoče pokoriti, ni omajala. Obljubil jej je pač, da izostane le malo časa, da se je bo povsodi in vsekdar spominjal in da ga bo vedno spremljalo njeno sladko ime, da jej ostane zvest in da ne bo nikdar za nobeno drugo prostora v njegovem srcu; vendar mu je ob slovesu padla v omedlevico ter se zavedla le iztežka. Z Boccacciovim odhodom je zavladal na napoljskem dvoru — ne za dolgo sicer — moreči dolgčas. Njega, spretnega aranžerja, duhovitega kozerja, blestečega pripovedovalca in slavljenega pesnika, ni bilo več, ona, prej prva v kolu in najslajša ob lutnji, neugnana v domislekih in ljubezniva v svoji zaljubljeni ženskosti, je sedaj samevala in sanjarija ter si jela kmalu gristi dušo, ko je slišala neresnično vest, da se je njen Giovanni poročil z drugo. Koliko je trpela v teh dveh letih, kar je bila zapuščena! Kako se je znala kasneje znositi nad povzročilec svoje boli!

Vseeno bo nadarjen to Knaflič! — a pise pa
(Dalje prihodnjic.)

Milan Pugelj:

M a t i.

N aše omizje šteje pet ljudi. V nedeljo je zmanjkal profesor Pavel Kosec. Kipar Ambrož nam je povedal, kako je ž njim. Mati mu je umrla, starka, ki jih je štela že preko osemdeset. Pogovor se je motal okrog mater. Kakšno blago in ušesu toplo ime je mati! Kakor mehka pesem, kakor glas zlata ali žarek solnca.

— Eh, je vzkliknil svetnik Samotajec, tudi pri tem je veliko priučenega, veliko navade, narejenega idealizma. Tudi matere so navadne ženske — brez zamere! Povem vam primero. Moja pokojna žena je bila preprostega stanu, ali zame taka ženska, da nisem ne prej, ne pozneje srečal podobne ali celo enake. Bila je v njej neke vrste milina, ki je prepajala vsa njena dejanja, njene kretnje in njene besede. V njenem govoru je plaval poseben med, ki se je cedil naravnost iz dobre duše! Mislim celo, da bi ne bilo moje življenje popolno, ako bi bil pregledal to žensko in vzel drugo, morda lepšo in bogatejšo, morda tudi izobraženejšo.

Ko sem jo poročil, sem imel še majhne dohodke. No, sam sebi imponiram, če se domislim. S par desetaki sem se ojunčil tako visoko, da sem skočil v sveti zakon. Imel sem pri sebi še mater, sivo, sedemdesetletno ženo, ki je visela na meni z vso silo tiste ljubezni, ki ji pravijo materinska. Nič nisem pomišljal, da to ne pojde skupaj: mlada žena in stara majka. Kar skupaj smo živeli vsi trije v dveh sobah in eni kuhinji.

Včasih, ko ne morem trdno spati vsled slabe prebave ali vznemirjenosti živcev, zagledam v temi svojo mater. Izmota se iz mraka nad vznožjem moje postelje in zre vame. Sključeno se drži, precej čokata je, obraz ima oster, poln gub in bradavic, a oči majhne, brezbarvne in slabovidne, iskajoče po vzglavju, kakor bi me pogledi ne mogli dotipati. Zdi se mi, ko da bi hotela nekaj silno trpkega povedati, izreči neznosno pritožbo, ali ne upa si, ker ve, da nisva sama. Naenkrat se sanje čudno spletejo in zavedam se, da leži tik mene na beli postelji moja žena. In obide me občutje, kakor stokrat prej v življenju. Matere nočem žaliti, ker je pač moja mati, a ženc zopet ne, ker jo imam rad. In preživim težko noč v potnih, mučnih polsanjah. Na ušesa mi praska in šumi drsajoča materina hoja, vame se ozira obenem njen pretresljivo nesrečni obraz in pridrušeni

vzdihni njenih prsi me čudno mamijo in mučijo. No, takoj vam bo vse to umljujejše!

Svatbeno potovanje brez kapitala je bilo naglo pri kraju. Udomili smo se; žena je rekla, da se je prej matere nekoliko bala, zdaj pa vidi, da je bil strah nepotreben. Dobra ženska je, lahko je z njo izhajati. Mati pa mi je dejala ravno tiste dni na samem takole:

— Ta je prava, ta je prava ptica. O, poznam jaz človeka v duhu. Bolj sem ji na poti, kakor psu veriga, kadar leži klobasa pedenj pred njim. Utopila bi me v žlici vode! E, vem, kaj dela pri tebi in kako me opravlja! Saj te je že vsega preokrenila na svojo plat. Prej si imel srce za mater, zdaj pa je tako, da se me Bog usmili. Zame ti ni več, ona ti je vse: zlato, angel, punčica! Videla sem že ljudi, da se imajo radi, ali kaj takega še ne.

— Kaj pa? sem vprašal, ker sem bil v ljubavnih stvareh še posebno z ozirom na mater silovito diskreten.

— Hodiš okoli nje, je hitela brez odmora, kako pa hodiš okoli nje! Sem Lina, tja Lina, kaj delaš, Lina, ali greš na izprehod, Lina, in tako nepretgoma.

Rečem pa, da je bila resnica ravno narobe: materi sem posvečal tako pozornost zaradi njene starosti in bolehnosti.

No, včasih sem se nató smejal, drugič me je zopet razjezila. Če sem se ji smejal, je dejala:

— Drugim praviš, da niso možje, sam si pa med vsemi najslabši. Malo poropotaj včasih, oglasi se, če imaš še sploh kaj besede pri hiši! Poglej malo, koliko gre vsega! Denar meče kar skozi okno na cesto!

Če sem se pa razjezil, je rekla:

— Nič se ne togoti, kaj boš nad menoj rohnel? Saj sem ti že rekla, da poznam jaz človeka v duhu! Iznebil bi se me rad, pregovorila te je! No, pojdem pa sama, mene ne bo treba metati skozi vrata! Napoti sem ti, odveč sem ti, kar svoje stvari bom pobrala, pa grem.

Iz takih položajev sem odhajal nagloma v pisarno in se vračal opoldne domov tako, kakor bi ne bil ničesar govoril, ne slišal. In stregla sva materi oba: žena in jaz. A vse ni nič pomagalo. Njen obraz je bil tako bolesten, trpeč in razjokan, da je bil človek takoj ob vso dobro voljo, če se je le ozrl vanj. Po navadi je sedela v prvi sobi na zofi in gledala predse ali pa brala iz rdečebrobljene mašne knjige; potiskane z ogromnimi črkami. Midva, dva mlada človeka, bi se bila rada šalila in smejala, a njen trpeči obraz je

naju držal kakor v kleščah. Kako bi se človek nasmejal tik njega, kako bi se pošalil? In neprenehoma je vzdihovala tako obupno in globoko, da je človeka zeblo in bolelo.

Žena je mislila, da bi ji najeli kje posebno sobo in plačevali zanjo... No, vidite, rad sem imel mater. In tudi to sem uvaževal: Denarja je že vsega skupaj malo, in če še tisto razdelimo, ga ne bo nikjer nič. In tako smo živeli naprej.

Nekega jutra je izbruhnil prepir. Mati je pričela tik okna ihteti. Vprašal sem, kaj ji je.

— Saj si slišal, je rekla. O, ta me daje!

— Nič nisem slišal!

— Ti ne bi slišal, tudi če bi me zmerjala z najgršimi besedami, ti se ne bi potegnil zame, tudi če bi me tepla, če bi mi pljuvala v obraz. Ti nisi več moj sin, jaz nimam nikogar več na svetu, sama sem, izgubljena reva...

— Saj ni bilo vendar ničesar!

— Kaj mi ni vzela še pomivanja iz rok? Kaj boš tajil, kaj jo boš zagovarjal! Še pomivati ne znam več zanjo! Kam sem prišla!

Zdaj je odprla vrata še žena in se oglasila:

— To je pa že vendar od sile, kakor ste vi sitni! Človek gleda, da vam ni treba delati, a vi iščete samo prerekanja!

Mati — sedemdeset in čez jih je imela — se je zravnala kakor fant, s pestjo je sunila od sebe, z drugo roko se je zgrabila pod vratom za prsi in zakričala:

— Od kod si pa, kdo si pa, da se boš drla nad materjo svojega moža? Kakšnega stanu pa si, ko imaš tako široka usta? Na kaj si pa ponosna? Vesela bodi, da te tak človek, kakor je moj sin, pogleda. Nepridiprav ti, črnogledi! Jaz sem mati tvojega moža, jaz sem ti ga izredila, jaz sem ti ga dala, moj sin je!

Poznate me, kakšen sem: prepir to je zame grozota. Malo sem miril, pa sem vzel klobuk in palico in bežal od doma. Kako je bilo potem teden dni pri nas, si lahko mislite. Mati se je sesedla, hodila uničena, objokana, nesrečna, vzdihovala in živela brez jedi. Žena je obiskovala prijateljice, jaz pa sem živel kakor puščavnik: nisem bil ne mož ne fant. In včasih je minilo štirinajst dni in tudi mesec, predno sta pozabili malo svojo jezo in pričeli govoriti. A ko so se zopet vrnili navadni domači časi, ni bilo nikoli dolgo do takrat, ko je že kako skočil materi v pomoč kak malenkosten povod in nov in še hujši prepir je zavladal v našem stanovanju.

Zjutraj ko sem se umival in oblačil in ko je bila žena na trgu, si me je mati posebno rada privoščila. Postiljala je postelje in globoko, ponarejeno vmes vzdihovala, da je prsknil v razposajeni uri siloma smeh iz mene, če sem ga tudi držal nazaj, kar se je dalo. Seveda me je tu in tam zgrabila jeza, da bi bil vso posodo pred seboj razbil. No, kupiti bi jo bil moral, razume se, zopet sam.

— Ti, je rekla ob eni izmed takih ugodnih prilik, kakor vidim, boste nekaj kupili.

— Kaj pa hočemo, sem odgovoril, ko pa že navadno tako pride, če se ljudje ženijo.

— Saj meni ni nič, je rekla mati. Zaradi mene jih naj bo deset, štirinajst naj jih bo, samo če jih imata s čim rediti. Ampak to je dobro, kako molčita! Ti ne rečeš ne bev, ne mev, ona hodi okoli kakor riba, človek mora šele sam opaziti in videti. No zdaj boš pa oča!

Videla je, da v takih pogovorih vedno slabše odgovarjam, in združila se je s staro žensko, satansko in razupito spletkarico, ki je stanovala pod nami in imela dijake. Tja je hodila in tam sta ukrepali o vsem, kar se je tikalo mene in moje žene.

Doživel sem v svoji notranjosti čudne dni. Gnalo me je, da bi bil stopil na hrib, kjer je svet na vse strani odprt, in klical in klical: Kam voziš, življenje, moj težki voz? Ali se ne obrneš, ali se ne izpremeniš, ali me ne nehaš tlačiti k tlom s svojo barbarsko pezo? O, ta nizka vsakdanjost, ti ozki, tesni dogodki, siva enoličnost, kdaj vas bo konec? Ali naj bo to moja sedanjost in bodočnost?

Bilo je, kakor bi se hotelo nekaj zrušiti v mojih prsih. Hodil sem okrog top, mrzel, nekako daleč od življenja drugih ljudi in po ušesih mi je zvenčalo kakor enakomerna svinčena pesem. Kaj sem napravil, kje je moja krivda, vsled katere smo vsi nesrečni? Ali tiči v moji ženitvi? In obšlo me je, da bi se smejal dolgo in hladno s strupenim, razsekanim smehom, kakor se smejejo blazni ljudje, in si grizel ustnice, da bi me bolelo. Tako daleč me je prijelo, da sem mislil o tem, kako bi vse končal. Samokres, vrv, voda, podstrežje in spodaj kamenit tlak, strup na primer?

Haha, ali flegmatika ne ubiješ, ako ne umrje sam. Stopil sem medžvas na čašico in se smehljal svojim in vašim dovtipom.

Nekega večera, ko sva sedela po večerji z ženo na zofi in se pogovarjala, potrka nekdo na kuhinjska vrata. Najino stanovanje je bilo jako siromašno. Vhod je vodil skozi ozko in temno, hodniku

podobno kuhinjo v prvo sobo. Sobi sta imeli po eno okno, ki se je slabo zapiralo. Peči so bile stare, razpokane, stropi nizki, pleskarija in vse v slabem stanju.

Lina je vstala in šla odpirat.

— Kdo bi neki bil? je vprašala zamišljeno.

Jaz sem sedel dalje na zofi, ne meneč se za poznega obiskovalca.

— Če bi mati prišli, bi ne trkali! sem slišal ženo iz druge sobe.

Čul sem, kako je škripala kljuka. In naenkrat je nekdo v kuhinji nečloveško zakričal in razločno se je čul tudi padec mehkega in težkega telesa. Planil sem v kuhinjo in pozabil na luč. V polmraku sem videl na hodniku pred odprtimi vrati čudno pošast. Zgoraj črn pes z belimi zobmi, spodaj ženska. Skočil sem nazaj po luč, posvetil sem za bežečo in drsajočo prikaznijo, ki je zavila že po stopnicah in videl kos njenega krila. Spoznal sem ga; bilo je tisto rdeče spodnje krilo s črnimi špiralami, ki ga je kupila Lina moji materi za god.

Čudno mi je bilo. Vse bi se človek izmislil, a tega ne, se mi je zdelo. In da more ona to storiti meni! Vidite, gospoda, to so čudne zadeve. Na eni strani to, na drugi strani ono, a ti moraš spretno ali nespretno brodirati skozi sredo. Pripeti se, da včasih človek res ne ve, ali bo preživel tisto, kar ga je doletelo, ali ne. No, ljudje smo trši od skal. Skale bi popokale, naša srca ne popokajo . . . nerodno se izražam, kaj ne? Da me le razumete!

V kuhinji je ležala brez zavesti moja žena. Dvignil sem jo in nesel na posteljo. Bila je bleda kakor vošek. Močil sem jo z vodo, s kisom, drgnil jo in jo počasi spravil k zavesti. Gledala je tako čudno . . . sploh od tedaj ni gledala nikoli več tako kakor prej: mislim normalno. Oči so ji kar nekako krožile po jamicah, vrtile so se in punčice so bile velike in drhteče. In tudi smehljala se je tako, kakor se zdrav človek pri pravi pameti nikoli ne smehlja.

Imeli smo prezgoden porod. Vse je umrlo: Lina in njeno dete — sinček. Živela sva zopet z materjo sama, ali zmislila nisem imel več zanj. Kadar sem jo po raznih mislih blodeč pogledal, pa me je presunilo. Bilo mi je, kakor bi se ozrl . . . dovolite, da se ne izrazim. No, tudi ona je zaspala nekega dne večno spanje.

Malo je prestal, pa se nasmehnil kiparju Ambrožu.

— No, kaj me pa tako gledate? je vprašal. Menda ne sodi to vse skupaj k mojemu obrazu, sploh k moji zunanosti? E, veste, tudi prej ni sodilo! Sicer pa: razgovoril sem se, kar ni moja navada,

— To češčenje mater, je dejal stotnik polagoma, to je pre-
tirano, seveda!

Zamislil se je in po dolgem molku dodal:

— Neka zgodba mi je prišla na misel, mlada ljubezen, eh...

— Samo teh ne! je vzkliknil kipar. Toliko jih je, kakor šivank
na smrekah, pa še podobne so si kakor listje!

In zasmejal se je skoro žaljivo.

*... tudi govori, da je veliko
viričnega, narejenega idealizma. "pravite o materah, ki
raj poročate, ko vam dojde. moja slika, moja mati? Pon
česar hočete - pa je render tako bilo, - to menim, E*

Rad. Petruška:

V sveti noči.

Naokrog so le tuji ljudje,
tuja duša, tuje srce;
kje naj spomin oživi domačije,
kje naj duh tožni si odpočije?

Naokrog tiha je, mrtva noč,
luči ni v oknih črnih koč,
kje naj done mi božični zvonovi,
kak razsvetle mi naj dušo mrakovi?

Proseča pevka.

O maju poje, petju, cvetju,
a krog in krog le sneg leži,
o duš zaljubljenih zavzetju,
a sama v zimi tu stoji.

O krasnih, viteških gradovih,
a njeno je ognjišče mraz,
in o gostijah, čarih novih,
v očeh nje — glad, upal obraz.

O raju poje in o sreči,
o zlatih urah, svetlih dneh,
jaz vidim le obraz trpeči
in grenke solze skozi smeh.

*Pesnik, ki mi izgubil
čista; tudi za versko
ne izgubil.*

Lovro Kuhar:

Za delom.

Meglenega zimskega jutra nas je bilo zbranih veliko število pred vhodom neke tovarne blizu Trsta. Zvedeli smo, da bodo ob osmih najeli pet delavcev; pet samo, a nas je bilo najmanj desetkrat pet lačnih, kruha potrebnih konkurentov: sivih starcev in mladih, še nedoraslih fantov, tolpa razcapancev z izstradanimi obrazi, nagnana od vseh vetrov. Družba se je vedno večala. Po cesti, ki je peljala mimo tovarne, so prihajali vedno novi, ustavljali se in čakali z nami. Nekateri so stali nepremično na mestu kakor kipi in venomer zrlji skozi mrežasta vrata na tovarniško dvorišče. Drugi so bili nekoliko živahnejši, prerivali so se semintja in se ogledovali po tovariših; kadar je prišel po cesti kak novinec, so ga pozdravljali in se mu zaničljivo režali. Zopet drugi so polglasno mrmrali sami s seboj, pušili smodke in pipe. Vsem je pa seval z obraza izraz nevoščljivosti, škodoželjnosti do bližnjega.

Dolgo smo že stali. Dva, trije so se naveličali večnega čakanja, in ker so videli množico, so se izrinili iz gruč in izginili po cesti v meglo.

„Samo pet jih rabijo,“ so rekli in so šli. Ostali smo gledali za njimi, zdeli so se nam junaki, ki nočejo varati samih sebe kot mi. Čas je hitel in mi smo še vedno stali pred tovarno. Lotevala se je nas nestrpnost, v naših srcih se je menjavalo tolažljivo upanje z gnevom bridkega varanja, vse se je pa topilo v napetem pričakovanju . . .

„Kaj odlagajo!“ je zamrmral nekdo v prednjih vrstah. „Osem je že gotovo proč.“

„Morebiti nas imajo za norce?“ je menil nekdo drugi.

„Ni še čas — deset minut še manjka do osmih!“ je zavpil visok, suh mož v zadnjih vrstah in dvignil svojo žepno uro nad glavo.

Med množico je hipno zašumelo; jezni, kratki glasovi so se slišali iz vrveža in mračni zgrbani obrazi so se obračali proti možu z uro.

„Uro ima!“ je presekala nekdo z visokim glasom nerazločno godrnjanje.

„Pa z nami čaka na delo!“ je rezko dejal drugi.

„Uro prodaj in lahko živiš nekaj časa!“

„Sem z uro!“ je zahtevalo nekaj glasov in par pesti se je dvignilo. Mož z uro je prebledel, uvidel je, da ni šala. Potisnil je klobuk na čelo, sključil hrbet in se potuhnil iz gruč.

„He, držite ga! Kam pa, kam!“ Ali onega z uro je že zagrnila megla. Polagoma so se duhovi pomirili, razljučeni obrazi so se razvedrili in neka razposajenost se je opazila v družbi.

„Kaj pa vi tam spredaj?“ je v šali zaklical nekdo med zadnjimi onim, ki so že od prvega svita čakali tukaj in se krepko držali železnih vrat. Prednji se niso niti ozrli, bulili so dalje na dvorišče. Nad glavami je zadonel smeh.

„Boje se, haha!“

„Izmenjajmo, slišite!“ . . . Klici so postajali ostrejši in razločnejši. Tisti pri vratih so se pričeli bati in so se krčevito oprijeli križastega železja.

„No, ali bo kaj?“ . . .

„Mi smo bili prvi tukaj!“ so se trdovratno odzvali vratarji.

„Vseeno! Proč od vrat!“

„Nikakor!“

„Radi bi vedeli!“

Kakor morski val so se zagnale zadnje vrste naprej in se skušale zriniti v ospredje. Prej lahkoživa razboritost, ki je vladala med množico, se je mahoma prevrgla v srdito neodjenljivost. Slišalo se je pehanje in porivanje, težki, mučni dihi, kaka zamolkla kletev vmes in bolesten stok, kosti so pokale, železna vrata so škripala, trenotek, in prednji so bili vrženi nazaj.

„Roparji!“ so hropeli in se penili.

Zmagovalci so jim odgovorili s krohotom. Jaz se nisem udeležil borbe, nahajal sem se nekako v sredi gruč in se nisem prišteval ne prednjim, ne zadnjim. Toda v boju sem bil nehote potisnjen naprej in preden sem se dobro zavedel, sem stal prav blizu vrat; eden je še bil pred menoj. Sedaj sem se seveda tudi jaz krohotal, a skoro prehitro. Odrinjeni so na vsak način hoteli dobiti svoje postojanke nazaj in jeli so nas trgati od vrat. In morebiti bi nam bili sedaj vrnili, ko bi se ne bili ravno v tem času na dvorišču pojavili vratar in dva uradnika s svinčniki za ušesi ter se približali vratom. Obstali smo tiho vsak na svojem mestu in plašno zrl v prihajajoče. Prej smo jih že težko čakali in smo si želeli hitre odločitve; zdaj pa, ko so bili tukaj, smo se jih skoraj bali in vztrepetavali v negotovem upanju.

Pred vrati so obstali. Mlajši uradnik se je nagnil k tovarišu in mu nekaj zašepetal, nato sta se zasmejala košato in nesramno. Mi smo stali nepremakljivo na mestu, prezirljivi smeh obeh uradnikov se nam je zdel kot ostro kamenje, padajoče v obraz in v velikem ponižanju smo sklonili glave k tlom. Skrivaj sem se ozrl po tovariših okrog sebe; opazil sem tope obraze in bedasti pogledi so razodevali malodušno suženjstvo... Tedaj je vratar porinil svojo debelo, napihnjeno glavo skozi mrežasto železje in zavpil:

„Odstranite se, drugače ne odprem vrat!“

Besede so šle mimo nas in nihče ni storil koraka nazaj. Ne upornost, ampak strah je nas stiskal v tistem trenutku, da se nismo ganili. Misli brez ciljev so nam begale po glavi, iz njih se je kopičila brezplodna fantazija naivnega proletarca o delu, kruhu in zaslužku.

Ker je vratar uvidel, da ne opravi nič, je izmaknil glavo in jel odklepiti vrata. Toda odprl jih ni, pustil je priprte in se tako pogajal z nami; uradnika sta mu pomagala. Jemali so kar od kraja; vratar je vpil nad nami, uradnika sta se pa smehljala in beležila opazke na papirje. Imeli so že štiri nabrane, ko se je vratar iznova ozrl po gruč.

„Ali je kdo tesar?“ je vprašal. „Naj se oglasi!“

Sladko čustvo me je prešinilo; že ugaslo upanje se je zopet pojavilo v meni in z vzradoščenim klicem sem se oglasil.

„Jaz sem tesar!“ sem vpil in skušal preriti vrsto mož pred seboj. Ali komaj sem izustil, so se ponudili že vsi in cesta je odmevala klicev: „Jaz sem tesar... tesar... mi smo tesarji... he!“

Tolpa je pritisnila k vratom; od zadaj so me objele krepke pesti in me obdržale na mestu, mimo mene so se pa pehali drugi. Izbrali so drugega tesarja in izvoljeni so izginili z uradniki v tovarno. Mi pred vrati smo se oddahnili od razburjenosti in se pričeli razhajati. Par je odšlo mračnih in tihih, nekaj se jih je brezmiselno smejalo, drugi so se rogali sprejetim.

„Trpinčili jih bodo kot živino,“ so govorili. Tudi jaz sem se pomešal med odhajajoče. Mlad fant me je začel zasramovati.

„No, gospod tesar!“ je dejal zbadljivo in mi puhnil v obraz dim smradljivega tobaka. „Ali ti je žal za delom, kaj? Če jaz ne smem, tudi drugemu ni treba. Prijeli smo te, hehe!“ se je smejal.

Molčal sem. Poleg naju je stal mož v zakrpani obleki, videl je mojo pobitost in smilil sem se mu.

„Kaj zasmehuješ, zlodej!“ je vzrožil nad fantom. „Izgubi se, sicer te lopnem za komat!“

Fant se je zbal in se je počasi odstranil.

„Popihal jo je!“ se je veselil mož z menoj in me vprašal, kam sem namenjen. Odgovoril sem mu, da nikamur, da pojdem v mesto.

Povabil me je s seboj in napotila sva se v mesto. Cesta se je vila ob bregu blizu morja; valovi so pljuskali ob skalovje in njih šum je odmeval sem do naju. Razločila nisva ničesar, ker je bila vsa okolica zavita v vlažno morskno meglo. Korakala sva mimo tovarov in raznih delavnic, vrstečih se ob potu; iz njih je prihajal ropot strojev in kolesja, udarci težkih batov in kladiv so bobneli, žvenk železja je donel vsevprek. Polagoma se je cesta izpreminjala v ulico, postajala je širja in snažna, ob straneh so se dvigala razna imenitna poslopja z okrašenimi portali in vogali. Prišla sva v mesto. Pohajkovala sva po ulicah novega mesta in brez zanimanja ogledovala izložbe v trgovinah. Ko sva se naveličala, sva krenila v pristanišče in postopala ob morju cele tri ure. Gledala sva došle in odhajajoče parnike, opazovala delavce, ki so blago nakladali in razkladali; videla sva, kako so se potili, kako so omagovali pod težkimi tovari in zahotelo se je še nama delati, dvigati, nositi bremen. Vprašala sva paznika v nekem skladišču, ali rabijo delavcev. A oni se je nama smejal. „Še ti nimajo kaj delati,“ je rekel.

Midva sva videla narobe, vsak je moral hiteti in delati za dva. Nato sva vprašala nekega delavca, po čem plačujejo.

„Po pet kron na dan,“ se je nama zlagal. Imel je pa samo tri krone na dan in ker ni hotel vzbuditi pomilovanja do sebe, je povedal dve kroni več.

Na nekem prostoru so zasipavali morje. Zabijali so pilote v zemljo in delali močno cementno zidovje. Tudi tu sva se ponudila; toda podjetnik je naju opsoval in zapodil.

Bilo je že poldne, in tedaj je svetoval znanec, da bi šla v žganjarno. Jaz sem hotel iti k peku po kruh.

„Saj tudi v žganjarnah prodajajo kruh. Greva tja, kjer dobiva vse. Neki žganjar v starem mestu peče zelo dober kruh,“ je sklepal on in me vabil s seboj. Žganjarska beznica mi je bila sicer zoprna, vendar sem šel z njim. Dolgo sva hodila po ozkih, krivih ulicah starega mesta, preden sva našla dotično hišo.

Ko sem vstopil, sem spoznal, da sem zašel v eno izmed onih glasovitih tržaških lukenj, kjer se zbira pri žganju družba najraznovrstnejših ljudi. Sedla sva za mizo ob majhnem, mračnem oknu in si kupila kruha in žganja. Kruh je bil koruzen, v sredini še skoro sirov; tudi žganje, ki ga je nama prinesla zamazana, debelušna

točajka v glinastem lončku, je bilo slabo, dasi ga je tovariš hvalil in ga pil v hlastnih požirkih.

„Ali ti ne ugaja tukaj?“ me je vprašal in se čudil.

„Zanimivo je. Ali so ti ljudje vsi brez posla?“

„Večinoma. Pregarjajo si dolg čas.“

Mize okoli naju so bile res skoraj vse zasedene z razcapanimi gosti, kakor sva bila midva. Nekateri so bili pijani in če niso pospali za mizami ali na tleh, so kričali in razbijali kot zbesneli. Drugi so lizali žganje iz loncev in lovili točajkino debelo, neokusno roko, ali se pa nasmihtali ženskam, ki so se smukale med njimi. Žensk je bilo precej v sobi. Prisedle so k moškim in se jih ovijale, pile žganje ter se opotekale med mizami. Tudi k nama je prisedla mlada, bosa in kuštrava punca. Prijela me je za roko, a zgrozil sem se: njena roka je bila mrzla in trepetajoča, ohlapna kot cunj. Gledala me je z motnimi očmi in se je skušala smejeti; toda bila je preveč omamljena od žganja in komaj je raztegnila zasinele ustnice. Popila nama je žganje iz lončka, nato je opotekaje odšla k drugi mizi, kjer se je zgrudila na stol in zaspala.

Neka druga starejša ženska je iztegnjena ležala na dolgem stolu ob zidu. Bila je odeta v zamazane cunje; izpod njih so morale tanke noge z velikimi, razhojenimi podplati, ena roka ji je počivala na prsih, druga je visela navzdol in segala skoraj do tal. Glava je bila nagnjena daleč nazaj, iz polodprtih ust so silile ostudne pene in se nabirale okrog ustnic, od slabo zavezanih kit so se vsipali šopi ogljenočrnih las.

„Poglej to žensko,“ me je opozoril znanec. „— Mati je šestih otrok.“

„Ali jo poznaš?“

„Poznam dobro. Že dve leti stanujemo skupaj v eni hiši.“

„Pa je omožena?“ sem vprašal.

„Je, vendar z možem nista skupaj. Otroci so sami doma. Ena deklica je že precej velika in bi že lahko delala, pa ne zna ničesar.“

„To je žalostno!“

Na mojo opazko je tovariš malomarno zamahnil z roko in do dna posušil žganje iz lončka. Postavil ga je narobe na mizo in se ozrl vame.

„Morda ga še bova?“

„Dosti ga je. Škoda denarja, rabila ga bova!“ sem sklenil jaz. Toda tovariš ni odnehal.

„Čemu denar?“ je ugovarjal. „Jaz nimam vinarja več, pa se ne brigam za to. Ko bi imel, bi plačeval, da bi bila oba pijana. No daj! Zaradi osem krajcarjev ne bo vsega konec.“

Ostal sem trdovraten in sem hotel oditi.

„Ne morem!“ sem se branil. „Denarja imam samo za tri dni življenja pri kruhu, potem sem berač.“

On je vztrajal pri svojem. Pravil mi je, kako nespametno je pohajkovati po mestu in prodajati zijala za prazen nič, tukaj imava pa lep mir in lahko do noči sediva pri enem lončku. Dokazoval mi je tudi, da bova jutri gotovo dobila delo, on ve za prijatelja, ki se bo naju usmilil in bo nama priskrbel zaslužka. Končno me je jel tako glasno prositi, da sem se vdal in plačal osem krajcarjev. Tako sva obsedela za mizo. Šele čez dobro uro sva zlezla iz beznice v mračno ulico, vijočo se med visokimi hišami, nad katerimi so pluli solnčni žarki, še više gori se je smehljalo modro nebo.

Na ulici sva se posvetovala, kam naj kreneva, toda nobeden ni vedel nič točnega. Jaz bi bil najrajši šel spat, pa nisem imel stanovanja in zavetišča, kjer sem spal drugikrat, je bilo že zaprto. Torej nama ni preostalo drugega, nego pohajkovati dalje. Branjevka ob zidu je nama podarila vsakemu dve pomaranči; potem sva tavalala po ulici in čez dobre četrte ure sva prišla iz mesta. One črne, velike hiše so izginile, nekaj časa so naju še spremljale skromne hišice, postavljene ob cesti, a kmalu so prenehale tudi te in ostala sva sama sredi ceste. Ko sva bila že daleč iz mesta, sva zavila s ceste vstran in se vlegla na rušo, olupila sva vsak eno pomarančo in jedla. Od tu sva imela zelo lep razgled na mesto, na пристanišče in morje. Ko sva imela mesto pod seboj, sva bila ponosna neke neumljive proletarske vzvišenosti, globoko sva dihala sveži zrak in se neumno smehljala božajočim solničnim žarkom. Lotila se je naju potepuška razposajenost, pometala sva klobuke od sebe in ležala kot bi padla z neba. Potem sva se spomnila, da še hraniva vsak eno pomarančo. Sadje je bilo slastno in tovariš je izrazil kesanje, ker nisva znala branjevke bolje izkoristiti. Željno se je oziral naokrog in na cesti je zagledal kmeta z oslovsko vprego: tepec nepazljivi — medpotoma mu je zlezla plahta, s katero je imel pokrit voz, na stran in cel kup krasnih jabolk nama je blestel naproti.

„Hej, kmet!“ je klical razigrane volje moj tovariš. „Daj sem, ali pa s plahto zakrij sadje, midva že komaj požirava sline.“

Kmet se je nasmehnil, potegnil plahto preko vabljive prikazni in brezobzirno pognal osla. Ko je kmet izginil v dalji, je ogovarjal nove potnike, prihajajoče po cesti ter jih vabil k sebi. Slednjič se je umiril in tiho obležal poleg mene. —

Jaz bi bil silno rad izvedel kaj več o njem, posebno glede njegove preteklosti in njegovih sedanjih razmer, in že parkrat sem tekom dneva skušal zaplesti pogovor o tem, a vsakikrat sem si premislil. To je bilo tudi povsem naravno. Priznati moram, da sva v kratkem času najinega znanja že jako prostodušno občevala med seboj; vendar sem slutil, da se moj znanec kljub svoji ničevosti smatra za nekaj višjega, popolnejšega od mene, in zaradi tega sem s svojimi vprašanji odlagal. Da je bila moja slutnja opravičena, se se je pokazalo takoj. Tovariš mi je kar v začetku najinega pogovora dal čutiti, da stoji v vrlinah potepuške obrti nad menoj, rekoč: „Ko sem bil jaz še tako neumen, kot si zdaj ti.“ — Videč ga, kako leži poleg mene, se me je iznova lotila radovednost, ki sem mu jo takoj razodel in jo podkrepil s prošnjo. Uslišal me je drage volje. Zdelo se mi je celo, da je komaj čakal mojega poziva in kmalu sem poslušal njegovo povest. Pripovedoval mi o mladosti na kmetih, o svojem odhodu z dežele v mesto, z nadami in cilji v prekipevajočem srcu, o občutkih, ki jih je doživel v prvih dneh svojega bivanja v mestu. Vendar mi to ni bilo novo; podobno je bilo mojemu položaju. Zanimivejše je bilo nadaljno pripovedovanje. Orisal mi je dolgo dobo svojega bivanja v mestu, in ko sem slišal vse, sem bil presenečen. Spoznal sem človeka brez lastne volje, večno izgubljenega, toda do dna duše prepričanega, da ne dela prav. Strme sem poslušal zgodbo o divjem zakonu, v katerem živi že dvanajst let z neko žensko in zgražal sem se, ko mi je pravil o njunih pretepih.

„Moja baba je kot smola,“ je končal, „prime se te in te ne zapusti. Jaz ji ne branim proč in nazadnje bi mi bilo zelo ljubo, ako bi me ostavila. Toda rajši pretrpi in si tiho maže rane. Kakor pri meni, tako bi lahko živela povsod, prav povsod: če hoče biti sita, si mora oskrbeti hrano, ako hoče spati pod streho, mora poravnati stanarino.“

„Zakaj pa ti ne greš stran?“ sem se drznil omeniti.

„Na to ni mogoče odgovoriti. Neka nevidna sila te priklepa k tem razmeram, da vztrajaš kljub največjim neugodnostim, živiš v revščini in najhujšem pomanjkanju, samo da zadostiš svojim tihim nagibom. Prepričan sem, da bi cerkveno poročen niti pol leta ne strpel poleg take žene, kot je moja.“

„Potemtakem jo ljubiš, ali kaj.“

„Ljubim, ha, ha! Imeniten dovtip! Povem ti, da sva se pred petimi dnevi zbila, hudo zbila, opljuvala sva drug drugega in nazadnje sva se stepla. Od tedaj se še nisva videla, jaz nisem šel

vse dni k njej. Popolnoma lahko živim brez nje. Ampak tako je, no. — Nocoj pojdem na stanovanje.“

Molčal sem in si tolmačil njegov „tako“. V duhu sem si predstavljal žensko: morda je dolga, suha stvar, s izpitim, bledim obrazom z pohlepniimi očmi in velega telesa, morebiti je pa kozava, debelušna ter okornega života, gleda topo in izbuljeno, žganje pije in se kotali po tleh. Končno bi jo bil rad spoznal in rekel sem tovarišu, da grem zvečer ž njim na stanovanje. Ustrašil se je in me pogledal zbegano; nato je zganil grlo, kot bi požrl kost in hkrati me je opozoril na solnčni zahod. Med najinim pogovorom je solnce dokončalo svojo dnevno pot in se izgubljalo za daljno morsko obzorje. Zadnji žarki so krilili iz ožarjene daljave in kot za slovo so odevali površino mesta in skalnata brda z otožno vijoličasto barvo.

Nerazumljivo se mi je zdelo, zakaj mi tovariš ne odgovori naravnost in me hoče zabavati s solničnim zahodom; toda čutil sem, da se v duhu družì z idiličnim večerom in pustil sem ga v miru. Dolgo je zrl na morje, ne da bi bil trenil z očesi. Parkrat sem se skrivaj ozrl nanj, na obrazu sem zapazil tiho skrb. Že je bilo mračno in doli v mestu pod nama so v dolgih verigah gorele luči, ko sva se odpravljala nazaj. Tovariš je stopal nenavadno hitro, kakor bi ga bil čakal kje nujni popravek.

„Kam se ti mudi, saj grem s teboj do kraja, prav do doma.“

Nekaj je zagodrnjal v mrak.

„Rad bi spoznal tvojo ženo, ker si mi toliko zanimivega pripovedoval o njej,“ sem nadaljeval. „In če imaš morebiti prostora, bi tudi čez noč ostal pri tebi. Zavetišče . . .“

„Zakaj ravno k meni?“ se je v tem hipu zadrl nad mano in obstal na cesti, z rokami v žepih.

Osupnil sem. Par trenutkov sva si na ta način stala nasproti.

„Zakaj hočeš ravno k meni,“ je pričel govoriti zasopljeno. „Čudno se mi zdi, da bi te ravno moje stanovanje tako silno zanimalo. Kamor se obrneš, vidiš isto. Pri meni ni prostora za prenočišča. Soba, v kateri stanujeva, je majhna, mokra klet, brez poda in brez vsega. Postelje nimava nobene, leživa na kupu slame. Gabilo bi se ti gotovo: baba je grda, neverjetno ostudna . . .“

Mahoma se mi je posvetilo v glavi, odkod njegova razburjenost in nisem mogel krotiti smeha. Potolažil sem ga in mu obljubil, da ne bom iskal ne žene, ne stanovanja. V prvi ulici sva se hladno ločila in napotil sem se proti zavetišču.

Vilko Mazi:

Umetniška pisma.

Glasbene produkcije v jesenski sezoni.

Draga prijateljica!

Spominjaš se tistih ur lanskega poletja, ki sva jih družno prekramljala na sprehodih. Takrat so nam risali časopisi žalostno perspektivo jesenske glasbene sezone. Glediška kriza, pogajanja z „Glasbeno matico“: predmet, ki je bil tiste dni povsod na razgovoru. Optimistov je bilo malo, tem več pesimistov in tudi midva sva bila med njimi. Hvala bogu, da se je gordijski voz razmotal sam od sebe, zakaj Aleksandra ni bilo od nikoder, ne z magistrata, ne iz deželnega dvorca!

Napravljala si se vedno, utegnila pa nisi nikoli. Seveda, od rok Ti je, kdo bi Ti zameril! In tako se Ti je ognila marsikaka lepa večerna ura, ki nam je bila v delež pretekle jeseni.

Sredi oktobra je zavpilo po naših voglih dvoje plakatov. Prvi so vabili na „Kocianov večer“ za torek, 21. oktobra v „Mestni dom“, drugi pa so napovedovali prvo gostovanje „Kralj. zem. hrvatskega kazališta“ iz Zagreba v „Trubadurju“ (Trovator) za sredo, 22. in četrtek 23. oktobra. Preveč dobrot naenkrat, nam boš zavidala, in ne po krivici!

S „Kocianovim večerom“ je dala „Matica“ svoj prvi sezonski koncert. Bolje ji ni bilo treba začeti. Dvorana natlačena, aplavz gromovit. Kar so zasvirale Kocianove gosli, niso zasvirale še nobene. Iz njih so tekli smehi, razpredale se pravljичne sanje, zaplakale tožbe, zajokala boleš, zašepetala molitev, zašuštel skrivnostno povabilo, vse, vse, kar se more vzdigniti iz resnične duše. Pripeljal je s sabo spretnega spremljevalca, praškega koncertnega pianista Eisnerja, ki se je izkazal tudi v samostojnih točkah. Vspored tega koncerta je obogatila še ga. Lovšetova (Bole) z ljubkimi pevskimi točkami. Njen glas ni baš močan, a tembolj šolan. Spremljal jo je na klavirju naš priljubljeni koncertni pianist Trost.

Drugi večer sem hitel v gledišče. Ne misliš si, s kakim veseljem me je gnalo tja v hram naše Talije, ki je bil že tik pred bankrotom. Zagrebška opera! Koliko hvale smo čitali po naših dnevnikih, zlasti o solistih! Koliko je resnice, koliko reklamnega pretiravanja? „Trubadur“ je moral izpričati, saj je obetal samo prve interprete.

Vstopnice so bile že teden dni razprodane. Kakšno zanimanje! Po dolgem času se je zopet dvignilo zagrinjalo. Glej, čudno naključje, prvi solist, ki je mogel predstaviti sloves zagrebške opere, je bil naš stari znanec Križaj v vlogi Fernanda. Pred nekaj meseci je pel ravno na teh deskah še v svoji materini besedi, zdaj ne sme več. Taka so pota usode. Vse najboljše sile nam pobere tujina, ker jim domovina ne more dati zasluženega kruha. Križaj je odpel svojo partijo z vso sigurnostjo. Grof Luna-Vušković se nam je namah prikupil z mogočnim baritonom, krasno igro in umestno masko. Leonora Milene pl. Šugh je bila dovršena. Anko Horvato, ki je bila za ta večer nedisponirana, je nadomestila v vlogi Azucene Mercedes Valentijeva. Njen alt ima čisto svojevrstno barvo. Mnogim ni ugajal, menda jim je še Peršlova preveč v spominu. Tudi meni se ni hotelo uho takoj sprijazniti s tem ne navadnim altom, pozneje mi je pa zelo ugajal. Manrica je pel Jastrzebski. Bogme, da nisem mogel verjeti, da je to tisti Jastrzebski, ki je pred leti tako marljivo pasel lenobo na našem odru! Skoro da smo ga poznali takrat samo iz kavarne. Kakšna razlika med takrat in sedaj! Pel je svojo junaško partijo v splošno zadovoljnost in se odlikoval zlasti v sloviti „stretti“. Druge vloge so bile manjše, zato se n. pr. Strmca še ni moglo prav presoditi. Orkester je bil pod izvrstnim vodstvom, zbor pa se ni odlikoval.

V naslednjem večeru se je pela repriza. Topot je mogla nastopiti v Azuceni Horvato, sicer še nekoliko nerazpoložena, a kljub temu je pela z lepoto glasu, ki se ni dal prehaliti.

Naše operno vprašanje je bilo s tem za enkrat rešeno. Kar nam je dala zagrebška opera, treba je imenovati prvovrsten užitek, ampak vseeno bo treba povdarjati, da pri tem ne sme ostati vedno. Bilo bi nam tako nazadovanje v sramoto, saj so nam vendar še vsem v spominu časi, ko smo imeli tudi na našem odru izvrstne moči. Očitane, da so bile te moči „importirane“, in da zato na operi pravzaprav nismo izgubili ničesar, je lahkomišelnost, ali pa zlobno. Tudi dvorna opera ima „importirane“ moči, pa bi jih ne smeli imeti mi? Poglavitno je, da nismo milostno odvisni in da začujemo zopet enkrat nad orkestrom našo besedo.

Drugo gostovanje zagrebške opere smo imeli v torek in sredo po Vseh svetih. Vstopnice razprodane že štirinajst dni poprej! Prvi večer so nam dali „Traviato“. Šla je krasno izpod takta. Tudi zbor se je poboljšal. Nanovo so se predstavili solisti Maja de Strozzi, Lowczyński in Kondracki. Strozzi, ki

je pela Violetto, se je odlikovala zlasti s fino koloraturo. Lowczynski je s svojim mehkim tenorjem takoj pridobil naše simpatije. Očetovski vlogi se je prav primerno podal Kondrackega bariton. Nekam čudno zveni ta glas, pridušeno, polvotlo, ampak tukaj se je prav dobro izhajalo ž njim.

Naslednji večer smo poslušali Puccinijevo „Tosco“. Nov gost — Mira Koroščeva, ki je pela naslovno vlogo s svojim močnim sopranom nadvse frapantno. Cavaradossija je izborno interpretiral Lowczynski. Vuškovičev Scarpia je bil v petju, igri in maski dovršen. Cerkovnikovo vlogo je imel Lesić. V pevskem oziru ta partija res ne tirja dosti, ampak nehote sem se domislil Križaja, ki je v lanski sezoni podal cerkovnika vse prikupljivejše.

Tri dni kasneje je imela „Matica“ v „Mestnem domu“ svoj drugi koncert: Jelena Dokičeva, koncertna pianistinja iz Belgrada, Marko Vušković, že znani Ti zagrebški baritonist in zopet naš marljivi Tone Trost, ki je spremljal pevske točke. Udeležba je bila pičla. Čudno, da ni mogel že sam Vušković imeti več privlačne sile! Za klavir se naša publika nič kaj ne ogreva, ali bolje povedano, zdi se, da ga je že sita. Saj je pa tudi preredno na koncertnem programu. Sprememba mika! Sicer vsega spoštovanja vredni inštrument pa izgubi še več pritege, če se hoče izkazati na njem umetnica srednje kakovosti, kakršna je Dokičeva. Čudežev tudi najboljša šola ne more delati. Svetovne muzikalne firme à la Beethoven, Rubinstein, Chopin pa le izgubljajo na kreditu, če se zatekajo k njim take povprečnosti. Dokičevi ni odrekati pridnosti in volje, o njenih zmožnostih pa se mnenja precej cepijo. Vušković je dodal, kolikor je manjkalo do ravnotežja. Izbral si je pester vspored in je bil vsemu docela kos. Poleg divnega prologa iz „Pagliacci“ in razkošnega creda iz „Othello“, nas je oblagodaryl tudi s skladbami naših domačih komponistov, zlasti s Parmovo neskončno lepo „Poslednjo nočjo“ in z Lajovčevo resignirano „Pesmijo starca“. Tudi z dodatki ni štedil, občinstvo pa ne z entuzijastičnimi aplavzi.

V naslednjem tednu so se že zopet trgali v Šešarkovi trafiki za vstopnice k operama „Ples v maskah“ (17. nov.) in „Zrinski“. (18. nov.) To originalno hlastanje po biletih zagrebške opere, ki se je vrinilo med nas največ sugestivno, bi nazval že lahko manijo. Vstopnic še v Ljubljani ni, pa si že — prepozen! Paradokson, toda istina je! Včasih smo imeli slovensko opero, ki bi jo lahko postavili v isto merilo k zagrebški, postavim za časa Skalove in Režunova, ampak takrat smo se vsaj srečno zvrstili. To je tudi, repriz ni sedaj

in zato ne bi nihče rad zamudil premiere, še celo tisti ne, ki jih je Finžgar obsodil, da prihajajo v gledišče samo radi noblese.

Verdijev „Ples v maskah“ (Un ballo in maschera) je nosil naš oder že pred leti. Kolika razlika od „Traviate“ in vendar umotvor istega mojstra! Riharda, grofa Varviškega, je imel v rokah Lovczynski. Izkazal se je v vseh treh dejanjih. Vušković je oskrbel Renéja z nedosegljivo lepoto petja in igre. Divno je odpel zlasti arijo na svojem domu. Amalija, izneverjena mu žena, je bila v Koroščevi kar najbolje poosobljena. Čarodejko Ulriko je izvedla Valentijeva prav srečno. Seveda zopet okus! Ta večer smo čuli prvikrat Polakovo in sicer v vlogi paža Oskarja. Zdi se, kakor da je Polakova immuna proti zobu časa. To so že desetletja, kar jo poznamo, pa je vedno enako mladostna, v glasu vsa dekliška. Križaj in Tosić sta imela manjše partije kot zarotnika.

Poleg italijanske muzike smo poslušali naslednji večer slovansko glasbo, toliko oboževano Zajčevo glasbeno sliko „Zrinski“, ki služi Hrvatom pri vseh njihovih pomembnejših narodnih slavnih kot entree. Tudi to delo ni bilo našim deskam več tuje. Med vsemi solisti je briliral Vušković v naslovni partiji. Prekosil je samega sebe. Vredna družica mu je bila Koroščeva kot žena. Hčerko Jeleno je interpretirala Polakova s toliko ljubkostjo in naravnostjo v petju in v igri, da smo bili očarani. Tudi z Jastrzebskega Juraničem smo bili zadovoljni. Križaj se je pokazal v hvaležni partiji Sulejmana z običajno dovršenostjo. Glasba kaže velik kontrast k italijanskim operam. Verdi ves skočen, Puccini poln arij, Zajc pa je razen popularne himne „U boj!“, ki prepleta s posameznimi motivi skoro vso sliko in izzveni celotno v zadnjem dejanju, malo prožen. Zelo so se posrečile žive slike ob koncu posameznih dejanj, pred vsem sklepna alegorija pred Sigetom. Prav je, da so nam Hrvatje prinesli tudi domače delo, že radi tega, ker mu morejo dati brez dvoma najpopolnejši kolorit.

Še en umetniški večer v novembru. „Glasbena matica“ je riskirala tretji koncert v tej sezoni. Riskirala je, ker je bil že drugi koncert, dasi prirejen v začetku meseca, slabo obiskan. Tembolj se je bilo torej bati nepovoljnega poseta 23. Toda riziko se je obnesel, kar se je dalo pač pričakovati spričo firm, ki so mogle izvajati programe točke. Udeležba je bila impozantna. Dvorana „Mestnega doma“ domalega razprodana. Kdor je prišel, ni mu bilo žal. Čuli smo slavno švedsko koncertno in operno pevko Valborg Svärðströmov, ki nam je prinesla vso neizrečeno globino in

milino muzikalnih zakladov svoje severne domovine. Na notah je morda zašla že med nas katera teh pesmi, ali njih pravo ceno nam je narekovala šele Svärdströмова. Ne morem reči, da ji je glas bogve kako mogočen, toda izšolan je do največje popolnosti. V rokah mi je bil poleg švedskega besedila nekaj slovenski komentar, pa saj bi jo bil i brez tega skoro popolnoma razumel. Čista vokalizacija in neizrečeno lepa deklamacija besedila in občutkov sta mestoma učinkovali name, kakor da poslušam našo pesem, glas, ki ne more zveneti bolj domače, kakor je zvenel, čisto govorico najnežnejše duše. „Labodji spev“, „Veter“, „Pomladni dan“, „V poznem poletju“, drugo divnejše od drugega! Svärdströмова je razumela naše zadivljenje in se je odzvala z mnogimi dodatki. Njena zunanost je bila prav skromna: nič tiste običajne šare v laseh in kostumu, in vendar ni bila čisto nič prikrajšana umetniška avtoriteta. Zahtevala je samo popolne tišine v dvorani z nepremičnim motrenjem občinstva. Prav nič bi je ne bili motili, da nam ni dala „Matica“ v roke tako nerodno stavljenega besedila, da je bilo treba med pesmijo listati. Kakšen oduren šum je to, če se sredi tišine obrne stotine trdih listov! — Drugi del tega koncerta je izpolnil klavir. Že zopet klavir! Georges Széll, šestnajstleten fant, ki ga proglašajo za odličnega klavirskega virtuoza, komponista in dirigenta, je igral Chopina, Čajkovskega in lastno parafrazo na Riharda Strauša veliko symfonično skladbo: „Till Eulenspiegel“. Pritoževal se je nad razglašenim in skromnim klavirjem. Da je sicer čedno igral in pokazal talent in spretnost, tega mu nihče ne bo odrekal. Če ga pa primerjajo dunajske in londonske kritike z mladim Mozartom in Mendelssohnom, mislim, da so se precej zarekle. — Profesor A. Tarnay, ki je spremljal pevske točke Svärdströmove, roma s svojo umetnostjo nekako srednjo pot.

Na poti iz Milana v Kijev se je vstavil pri nas bivši večletni tenorist slovenske opere, Orželski in napovedal na svojo roko koncert v veliki dvorani „Narodnega doma“ za torek, 2. decembra. Pričakoval sem hvaležnega poseta, Orželski menda tudi; ali kako sva bila razočarana oba, to se pravi, jaz celo dvakrat, najprej nad skoro prazno dvorano, potem pa nad tenorjem, ki je od tistih časov, ko smo ga zadnjič poslušali, stopil velik korak — nazaj. Tako se mi je mož dvakrat zasmilil v srce. Gotovo je, da je že itak neakustična dvorana še pomagala ubijati glas, kolikor ni bil ubit že sam na sebi. Srednja lega je še precej izdajala nekdanjega Orželskega, višina pa se je udala in koder je hotela prodreti do veljave, se je

zlasti v začetku razkričala v skrajno neprijeten forte, ki se je divje zaganjal v lestene in stene. Ta hiba je bila recimo vsaj za zdaj neizogibna. Zato pa bi moral Orželski čutiti tem intenzivnejšo potrebo, da bi se izognil drugi hibi, to je: nesigurnosti. Saj je bilo čisto očitno, da mu je moral biti Štritof v nekaterih točkah ne samo spremljevalec, ampak tudi sufler obenem. In če bi ne bil Štritof presiguren v „lovljenju“, maščevala bi se Orželskega nepripravljenost z gotovim polomom. Koncertnemu in opernemu solistu pa tako slepomišljenje ne more biti v čast, to se zna!

Na Miklavžovo smo imeli zopet gostovanje zagrebške opere. Dali so nam Puccinijevo „Butterfly“. Razprodano, kajpa! Imeli smo lani svojo „Butterfly“, ki nam je ostala še v živem spominu; tu se bo dalo vendar najbolje primerjati. Z odkrito besedo bi moral povedati, da sem bil z našo lansko „Butterfly“ vse bolj zadovoljen nego z zagrebško. Tako je bila naša Lowczynska kot Cho-Cho-San vse odličnejša od Polakove. Saj je Polakova prav izborna pela, tudi igrala je dobro in tudi toaleti pohvalo (njena maska odločno ni bila za „Butterfly“!), ampak Lowczynske ni dosegla. V še večjem kontrastu sta si stala naš lanski Linkerton — Harfner in letošnji — Jastrzebski. In podobno razmerje bi moglo postati tudi med lansko Suzuki — Peršlovo in sedanjo — Valentijevo. Naposled bi še Fejfarjevega Sharplessa lahko pomaknil vsaj za en korak pred Vuškovičevega, s strani miline namreč. Zbor ga je zopet „lomil“.

V nedeljo popoldne se je ponovil „Zrinski“, kot ljudska predstava, pred vsem za goste z dežele. Šel je prek desk z isto točnostjo kakor premiera. Zvečer smo čuli prvič Delibesovo opero „Lakme“. Eksotičen cvet iz eldorada ob Gangu in Bramaputri. Krasni kostumi! Glasba svoje sorte, po večini eksotičnega obraza, kakor ji pristaja, melodijozna, posebno v drugem dejanju. V naslovni vlogi se je izkazala Strozzi jeva, zlasti v prelepi „legendi“, ki tirja najdovršenejše koloraturke. To pot je prišel zopet enkrat Križaj do veljave in sicer v hvaležni partiji bramina Nilakanthe. Križaj se prav očitno razvija. Lakmejina tovarišica Mallika je bila v rokah Valentijeve, ki je zelo ugajala. Kolikor je bil prijeten Lowczynski kot angleški častnik Gerald, toliko je bil nadležen njegov torariš Frederico — Kondracki. Ne, ne, ta užugani glas pa že ne sodi v interpret mladih ljudi. Med manjšimi vlogami nas je presenetila Štefica Lovrenčakova z ljubkim sopranom.

Led smo srečno prebili. Jesenska glasbena sezona nam je darovala nekaj prav lepih ur umetniškega uživanja. Do svidenja!

Dr. Fr. Ilešič:

Povest o poslednjih dneh Srbije v XV. veku.

(Menih in hajduk.)

Hodniki naših šol so polni slik, ki nam kažejo srednjeveške Schlösser in Burgen, nemške Ritterje in vojnike.

Ali pa so Slovani, ki niso bili pod nemškim gospodstvom, tudi imeli svoj srednji vek in kakšen je bil ta njih srednji vek, o tem nam ne govori nobena podoba in noben učitelj.

Kvečjemu smo slišali kaj o carju Dušanu in o carju Lazarju, o prvem, da je imel veliko carstvo in velike načrte, o drugem, da je padel na Kosovem. Celotnega obraza jugoslovanskega srednjega veka pa ne poznamo, življenja namreč z vsemi drobnimi potezami in pojavi.

Stojan Novaković, predsednik „Srbske kr. akademije“ in „Srbske književne zadruge“, bivši ministrski predsednik (1908) in prvi srbski delegat na mirovnih konferencah v Londonu, je izdal zdaj povest „Kaludjer i hajduk“ (Menih in hajduk),¹ da bi opisal srbsko življenje v srednjem veku v čim vsestranejši obliki. Pisateljeva namera je torej bila vseskozi le znanstveno-poučna in ne beletristična — sam to izrecno izjavlja in se ne smatra za pripovednika, dasi se je v mladih letih, t. j. pred petdesetimi leti klanjal tudi muzam — a oblika povesti se mu je po pravici zdela najprimernejša za populariziranje zgodovinskega znanja.

Pokojni Aškerc bi vzel knjigo z velikim zanimanjem v roko. Njegov „Poslednji Celjan“ bi se mu družil z „Menihom in hajdukom“. Zakaj tu pa tam gre za turško-srbske dogodke neposredno pred l. 1456. S tretje strani bi dogodke pojasnjeval hrvatski pisatelj Juri Šporer s sicer neuspelo dramo „Car Murat II. i republika dubrovačka“.

Takrat je bila Srbija, kljub obema bitkama na Kosovem, vsaj na videz še samostalna država na robu turškega carstva, tako nekako, kakor so imeli stari Rimljani ob svojih mejah razne „socios et amicos“. Vladarji srbski so se zvali „despoti“, t. j., „gospodje“. Despot Juri (Gjuragi) Branković ima svoj sedež v Smederevu ob Donavi, iztočno od Beograda.

Pa središče in glavno pozorišče Novakovićeve povesti ni pokrajina belgrajska, marveč okraj topliški, na južnozapadni meji dosedanje Srbije, zapadno od Niša in Kruševca, tja proti Kosovemu in

¹ Knjigarna S. B. Cvijanović, Beograd. 80. 296 str. Cena 3. K.

Mitrovici, v krajih torej, kjer so bili začetki srednjeveške srbske države in nje glavna verska svetišča (Studenica, Žiča, Gračanica, Dečani itd.). V Toplici (sedaj Kuršumlja) je Štefan Nemanja začel svoje delo za ujedinjenje Srbije. Samostan Sv. Nikole pri Beli cerkvi je zgradil Nemanja. Po narodni tradiciji je v Prokuplju, glavnem kraju topliškega okraja, stoloval stari Jug Bogdan, tast carja Lazarja.

Srbija čuti, da ji kmalu povsem preneha nje navidezno življenje. Eni se v tej pogibelji oklepajo Ogrske in njenega Janka Sibirjanina, drugi se rajši klanjajo silnemu carju turškemu, ki stoluje v Odrinu (Drinopolju). Od iztoka preti islam, od zapada pa katolicizem rimskega papeža.

Mara, hči despota Gjurgja, je iz političnih vzrokov postala žena sultana Murata. Despot je po bitki pri Varni in na Kosovem zaveznik sultanov, in to tem rajši, ker je vsled osebnih nasprotij in iz kulturne bojazni sprt z Jankom Sibirjaninom. Maro je Murat visoko cenil; vzgojila mu je carjeviča Mehmeda, ki ji je otroški nežno vdan, politično pa že rano sanjari o Carigradu. Ko je Murat umrl, je despot poslal svojega velikaša iz Toplice Vitomira Gvozdenoviča, da se pokloni novemu sultanu; ob tej poklonitvi je novi sultan tudi dovolil, da se vdova Mara vrne v Srbijo ter ji prepustil ozemlje manastira Svete Bogorodice pri Beli cerkvi v Toplici zapadno od Niša in mesta Leskovca. Gvozdenović je v turški rezidenciji Odrinu imel več znancev, med njimi Ibrahim-beja, ki ga je nekoč celo tajno posetil; bil je ta topliški velikaš za oportunistno politiko neizogibnosti turškega gospodstva, političen turkofil, in to tem laže, ker je bil verski precej indiferenten. Njegov sin Kojadin je bil po čudi sličen bolj materi, zamišljen, nagnjen k samostanski askezi ter učenec veleizobraženega arhimandrita v manastiru Sv. Nikole pri Beli cerkvi, Kalistrata; prijateljaval je z Dragošem Pletikosićem, veselopodjetnim sinom malega plemiča Pletikosića, takisto učencem arhimandrita Kalistrata. Cim bolj je prevladavalo uverjenje, da je turško carstvo neizogibno, tem bolj se je v srbski državi širilo brezpravje vlastelinsko; dočim Kojadina skrbi, kdo bo naslednik vrednemu Kalistratu, ko ta umre, hoče Dragoš postati — sredi zemeljske brezpravnosti — „pravica božja“ na tem svetu ter čuvati pravdo z mečem v roki, ker je ne brani zakonita oblast. Med tem je prišel čas, ko je morala srbska armada na pomoč Turkom pred Carigrad. Stari Gvozdenović je takrat nenadno izginil. Za pašaluk v Kruševcu je bil pripravljen, se poturčiti ter je Turkom kratkomalo svetoval, naj bi se naslanjali na srbsko plemstvo, ki ga morejo s privilegijami pridobili zase, ne

na narod. Med tem je Carigrad (1453) padel in sultan Mehmed je mislil na daljnja podjetja, zlasti na Ogrsko; v to svrho je zahteval, naj mu despot Gjuragj popolnoma odstopi vso južno Srbijo in mu za armado odpre pot do Donave. Ta zahteva je osokolila i despota, da se je odločil na odpor ter mobiliziral vojsko proti Turkom. Sultanova armada pa je zmagovito prodirala preko Pirota; Gvozdenović, ki se je bil povsem poturčil, je Turkom sam izročil svojo Toplico (kot Mustafa paša), češ, da hoče deželo očuvati pustošenja. Končno pa takrat sreča sultanu ni bila mila; zakaj despot je del njegove armade porazil pri Smederevu, Sibirjanin Janko pri Kruševcu, a tudi na jugu se Turkom na nekaterih mestih ni godilo dobro. Pa prevrtljivi in nezanesljivi Janko se je kmalu zopet umaknil na Ogrsko ter s tem razbil vse nade v nadaljnje uspehe. Spričo tega je Kojadin mislil, da bo odsle mogoče služiti domu le v cerkvi, ter se je pokaludjeril. Despot se je zaman udeleževal krščanskega sabora v Gjuru, kjer so medsebojne razmirice in protivnosti pravoslavju onemogočile vsak skupni in jaki nastop proti Turkom. Ko je tako vse padalo, je sklenil Dragoš postati „despot v gori in na potu za podle ljudi, za odpadnike, za varalice, za nasilnike“, vršitelj sodbe božje in narodne. Mehmed je pač zavzel vso južno Srbijo, a od Belgrada sta ga odbila Janko Sibirjanin in Kapistran; žal, da zmaga zopet ni bila izrabljena. Leta 1456. je despot Gjuragj umrl; zadespotoval je njegov sin Lazar. Ker niti v despotovi rodbini ni bilo enotnega naziranja o nadaljnji smeri srbske politike, je carica Mara sklenila, da se vrne k svojemu posinku Mehmedu. Kaludjer Kojadin, ki je postal naslednik Kalistratov, jo poprosi, naj si izposluje pri sultanu zemljo ob cesti na Sveto goro zapadno od Sereza, da bo to zavetišče svetogorskim in jeruzalemskim romarjem. Par let pozneje Srbije ni bilo več kot države. V Smederevu ni sedel srbski despot nego turški namestnik.

Zanimalo bi nas vedeti, ali sta arhimandrit Kalistrat in velikaš Gvozdenović zgodovinski osebi. Ljubavni prizori, ki zavzemajo sredi povesti preveč prostora, so dakako izmišljeni.

Pa dejanje v svojih podrobnostih ni v povesti glavna stvar. Važnejše je slikanje onodobnih kulturnih prilik.

Verstvo. Sultan pusti Mari popolno svobodo krščanske vere. Prestolonaslednik Mehmed ji izrečno zatrjuje, da vse, kar so Srbi pretrpeli, ni radi vere, ampak da je to politika, ki velevala, da mora srbski despot s turškim sultanom živeti v slogi in pokornosti. Državna oblast mora biti ena, vsemogočna, nenadkriljiva; šele pod

krilom take državne oblasti more biti vera svobodna. Niti menihi ne morejo tajiti, da Turki žele se kazati strpljive; „krivo jim je pa, da često zvonimo, da često služimo obrede, nepovoljni so jim krščanski prazniki in zbori“. „Vernost hočem mojemu barjaku“, je rekel sultan, „a v vero se ne mešam. Naj veruje, kar je komu drago v mojem cesarstvu. Jaz hočem veliko carstvo, a veliko carstvo ne more biti ene vere“.

Za arhimandrita je bila pravoslavna vera in srbski narod isto. Bal se je zveze z Ogrsko, ker bi z njo prišla katoliška prevlast in papeška propaganda: katoliki so mu spletkarji, ki vsako pogodbo s Srbijo presojajo, kakor da so se jim Srbi pokorili in se odrekli svoji veri. Ko narodu ni mogoče več očuvati države, se mu mora ohraniti vera; v manastirih treba vedno zanesljivih ljudi; ko opuste manastiri, ko umolknejo cerkve in svečeniki — so Srbi propali.

Blagoslovil je arhimandrit tudi Dragoša, ki se bori za pravdo z mečem, a bolj Kojadina, ki se je pokaludjeryl, „da ne propade vera in knjiga, da se obdrži narodno ime brez prekida, da se preko narodne slave ne prostre gosta tema neznanja, da ne obmolknejo v mraku pozabljivosti carji in kralji, junaki in svetitelji narodni“.

Despot je v državi videl glavno oporo verstva, češ, kadar se izgubi država, pojde z njo tudi narodna zavest in vera.

Velika in nedvomna je bila vera v Boga in v zvezo med Bogom in pravico ter istino. Zato so se v težkih in zapletenih slučajih ljudje zatekali k „sodbi božji“; na semanji dan se je pred cerkvijo sodilo z vodo in z ognjem.

Ipak so vlastelini često prehajali na islam, da si s tem zasedajo politične pravice in privilegije. Bilo je med njimi tudi verski indiferentnih ali praznovernih, ki so si dali vedeževati po vračaricah.

Izobrazba. Malo vsi izobraženi ljudje so bili ali menihi ali drugi svečeniki. Po posebni široki in globoki izobrazbi srca in duha se je odlikoval arhimandrit samostana sv. Nikole, Kalistrat, mož učenosti, narodne cerkve in ljudomilega demokratizma. Vzgojen v manastiru Studenici, je čital vse, kar je našel v samostanski knjižnici ali dobil od popotnih menihov. Na Sveti gori se je dobro naučil grški in se načital knjig, ki jih v Srbiji ni bilo; enako je bil v študijske svrhe delj časa po raznih samostanih v Srbiji, pri Prizrenu, v Gračanici, v Dečanih, v Banjski, v Žiči, v Manasiji. (Poizkušal se je tudi v slikarstvu in v lesorezu.) Ker so se knjige takrat le prepisovale, je vsakega spisa bilo le malo eksemplarjev ter je bilo treba potovati, ako si hotel več čitati.

Čitali so se slovanski in grški spisi. Kalistrat je svojima mladima prijateljema grški tekst priče o Aleksandru sproti prevajal, seveda v živi srbski jezik, a pri tem opozoril, da je v knjigah zato stari slovanski jezik, ker se hoče čuvati sveta tradicija slovanskih apostolov.

Bodoči sultan Mehmed čita „Življenje carja Aleksandra Macedonca“ ter se pri tem vpraša, ali ne bi mogel tudi on storiti, kar je storil Aleksander. Čitali pa so to pričo tudi Srbi. Prav privilegalo se je, da so glavni protivniki Aleksandrovi bili Peržani; tako so Bizantinci imenovali Turke. Menih je poleg nabožnih rad čital zgodovinske spise, a plemenit mladenič pripovedke, zlasti apokrifne.

Kakor je na eni strani guslar Miloško bil s svojimi pesnimi takorekoč učitelj zgodovine, je tudi s svoje strani rad zahajal med knjižne načitane ljudi, da čuje in dobi za svoje pesmi nove motive.

Gvozdenović slavi „slavo“ hišnega patrona sv. Tome. Na vzvišenem mestu sedita guslarja, eden je Miloško; ta poje o caru Dušanu, drugi pa o kralju Dečanskem in o boju s Turki; gostje slušajo z melanholično pozornostjo.

Kako so nastale „basni“ o Vukovem izdajstvu na Kosovem? Po žalostnem koncu carja Lazarja je nastala dinastična borba med hišo carja Lazarja in hišo Vuka Brankovića, a ena in druga rodbina je mislila na pomoč turško proti drugi. Ni čuda, da je potem Vuk guslarjem postal izdajica.

Materijelna kultura. V Drinopolje pridejo dubrovniški trgovci, ki imajo tam trajna podjetja. Cele karavane po 300 konj gredo čez Niš tja. Vodil je karavane kapitan, Dubrovčan, zaprisežen od dubrovniške vlade; vozniki so bili na pr. pastirji manastira ob Morači, oboroženi s strelami, mečem in ščitom in s sohami; včasih so karavane prestale cela kreševa s čuvarji šum itd. V Vučitrnu in Prokuplju je Dubrovnik imel svoje trgovske kolonije.

Drugi trgovci zopet potujejo iz Skoplja nekam preko Bele cerkve, morda v Prizren. V Nišu je bilo videti trgovce iz Ogrske.

Obča politična neizvestnost pa je rodila v dušah nemir, ki je škodil razvoju trgovskih poslov.

Rudniki so bili v Trepči in v Novem brdu; tu-le je bila kovnica denarja.

Vneto so vlastelinstva gojila sadjerejo, istotako samostani; v grškem primorju in na Sveti gori se je Kalistrat mnogo tega naučil.

Med je takrat nadomeščal sladkor, ki je bil zelo drag in redek, pa tudi slajši nego dandanes; zato v narodni pesmi: „Slajši je sladkor od meda“. Čebele so se radi tega močno gojile;

čebelarstvo pa je bilo važno tudi radi voska, ker so se voščene sveče rabile v gospodskih hišah in cerkvah. Mnogo brige se je posvečalo sadju (češnje, višnje, jagode, dunje, slive) in mlekarkstvu, ker so se iz mleka delale razne sladčice takratne vlastelinske mize.

V topliškem okraju ni bilo mnogo svobodnih ljudi in svobodnjaških sel; prebivalci mest in trgov so bili večinoma svobodni ljudje ali tujci (Grki in Cincari) ali vlastelinski ljudje iz okolice, ki so se odkupili. Sela so bila večinoma jako bedna, tu pa tam so bile hiše postavljene iz brun na debelih temeljcah, ki so se z voli ali bivoli na ravnih krajih mogle na valjarjih dalje povleči. Kadar se je kurilo, se je vsa hiša dimila, kakor se kade visoka brda od megle po toplem dežju. Lastnik zemlje ni bil seljak skoro nikjer; njegov gospodar vlastelin pa ni poznal meje svoji samovoljnosti. Zoper razne zločine je imel že Dušanov zakonik ostre določbe. Kot vlastelinski naseljeniki so kmetje večinoma obdelovali zemljo, a mnogi so bili uljarji (čebelarji), ribarji, psarji (za gojenje lovskih psov) in sokolarji (poleg sokolov so se za lov rabili tudi kragulji). Vrše se veliki lovi.

Z gostbami so se na dirkališčih družile viteške igre: nadstreljevanje „jabolka“, igre na konju (izpuščajoč kalpake in jih loveč, ne da bi padli na tla), dirke peške, metanje kamenov z ram itd. Odmore je polnil guslar; iz njegovih pesmi se je viteška mladež učila narodne zgodovine.

V najemniški srbski vojski je bilo Nemcev, Madžarov in Vlahov in Italijanov in Srbov. Dočim je Evropa imela še vlastelinsko vojsko, so imeli Turki državno vojsko pod enim komandom. V Kruševcu so Turki iz zvonov lili topove. L. 1455. je Srbija prvič slišala grmeti topove, a ti so bili — turški. —

L. 1912. in 1913. se je Turkom „zajam“ (posojilo) povračal. Srbska artilerija je s svojimi topovi zavzela Staro Srbijo in Macedonijo.

Za to priliko je kakor nalašč Novakovičeva knjiga. Srbi jo bodo z zanimanjem čitali ter se spominjali časov, ki so bili — z radostjo! Zakaj srbska povest o sedanjih časih je slavnjša, nego povest o poslednjih dneh Srbije v 15. veku.

Vprašali se bodo morda, ali je imel prav mladi Kojadin, ki je z zbiranjem iz poglobljanjem duševnega življenja hotel ohraniti svoj narod turškega zuluma (nasilstva), ali Dragoš, ki je gospodaril z mečem, kjer ni bilo pravice? Ali je imel prav kaludjer (menih) ali hajduk?

Ne bomo rekli: Le eno je potrebno . . .

Književna poročila

Dr. Ivan Pregelj, Mlada Breda. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Slovenskih večernic 67 zv. 1913. 8°. 224 str.

Pretrsljiva narodna pesem istega naslova o nesrečni nevesti, ki gre turškemu junaku zamož in ki jo, kakor osmero njenih prednic, ugonobi zlobna tašča, leži pred nami prikrojena po duhu časa in presajena na čisto domače pozorišče. Samo da tukaj mlada Anica po sedanjih načelih pravičnega plačila izide kot zmagovalka iz neenakega boja in se slednjič združi z ljubljenim bitjem, dočim satanska staruha Katra prejme zaslužen kazen z lastnim orožjem — strupom, ne da bi ji kaj zalegle dolgotrajne spletke in hudobne zvijačnosti, nastavljene neljubi ji sinahi.

Zaradi dobrodošlega, učinkovitega kontrasta je g. avtor nakidal na postarno laži-junakinjo toliko ogljenočnih lastnosti, da se bo še v srcu preproste bralke vzbudil opravičeni sum nad resničnostjo tako pošastnega babšeta. Vseh kolobocij ne bi bilo na ponosnem kmetškem dvorcu, da ni ženin Juri bolehen slabič: torej kot gospodar pri izbiri življenske družice skalno odločen, v ostalem pa čezmerno mahedrava šleva, ki stopica na povodcu peklenske matere svoje, dasi se nista nikdar prav posebno ujemala z njo. Protagonistka te storije, antipodka onega babjega izmečka, bo imela pač vse simpatije sovrstnic na svoji strani, čeprav utriplje tudi v nji človek in se končno po pravici peha za bogatijo na Peči, odkoder je bila v neznih letih izpodrinjena zbog zanikarnega gospodarstva svojih staršev.

Za slikovitost značajev je skrbjeno v izobilici: pestro sestavljeni imenik služinčadi — kradljive in poštene, preračunano zatelebane in tiho vdane — osvčuje potek temačnih pripetljajev; ne pogrešamo niti slaboumne čarovnice, panaceje za vsakovrstne bolezni, niti hirave zamaknjenke, ki naj skrbita za ohranitev mističnega razpoloženja v pobožnih dušicah. Vendar se mora priznati, da v primeri z „Zorislavo“ ni izpisana četrtina biblije. Posamezni prizori, osobito nastopi stranskih oseb, so očitno orisani živahneje, nego celotni razvoj fabule, kateri nedostaja v drugi polovici pravega hrbitišča: nekako priskokoma in tavaje rinemo h koncu in mestoma se vleče, vleče. Ubranstvo vinjete začetkom nekaterih poglavij so zasnovane z izbrano pozornostjo, žal da bo vsa njih kipnost za hvaležne odjemalce z dežele mrtva ropotija.

Ant. Debeljak.

Starogorski, Zorislava. Povest iz davnih dni. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Mohorjeve knjižnice 2 zvezek. 1913. 8°. 112 str.

Dejanje in nehanje, kolikor ga pač premore povest, se odmotava v drugi polovici 9. stoletja, v dobi pokristjanjevanja naših pradedov. Tudi solunska brata Ciril in Metod nastopata, sicer bolj v ozadju, a dokaj prikupno prikazana. Takisto huškejno ko bežne sence mimo nas maloštevilna zgodovinska lica: bizantinski car Mihael, Frankom prijazni knez Kocelj na Blatnem gradu in njegov protiutež moravski knez Rastislav. Ostala nehistorična družba, s katero nas seznanja pisatelj, nudi prvo- in drugoboritelje pri dogodkih in nepreklopčičastih zapletkih, katerim bi bili približno naslednji podatki za ogrožje:

Zorislava, hči zakorenelega pogana, staroste Stražimira, ki se noče izneveriti veri prednikov, je skrivaj kristjanka, kakor pokojna nje mati in precej njenega

obliža. Novi nauk se širi, zlasti odkar se pojavljajo domači oznanjevalci, na pr. plemeniti Gojmir, некоč ujet v verskem boju, kjer „Slovenec že mori Slovence brata“: dolgo molči o njem slednja vest, a sli in poizvedovalci za njim prinašajo v deželo — blagovest, dokler ne pride sam kot pridigar in ne spreobrne najbolj zakrknjenih starodrednežev. Razkrije se nam, rdeča nit, ljubezenski roman ljubke junakinje in privoščimo ji zadoščenje, da krsti lastnoročno staroverskega roditelja, predno „nekega dne ponoči proti jutru“ izdihne, zadet od konjskega kopita, in da jo poročita prva slovanska blagovestnika, idoča ravno v Rim opravičevat se radi tujih duhovnov obrekovalcev, ki so pod krinko božjih resnic nosili k nam „v levici križ, a v desni meč“.

Brez visokoletečih literarnih ambicij bo pričujoče delce ljudstvu nedvomno prijaio in ga krepilo v narodni zavesti. Preprostega čitatelja ne bo nadlegovalo vprašanje, ali ni tainta poteza anahronistična; patos nekaterih retoričnih vzklikov bo malokomu v spotiko; še morda ugajalo jim bo, da priletni godec toliko pije, pije več nego trebušasti Zagloba. Ščepec humorja sempatja se bo prilegel ko nalašč. Psihologija izpreobračajočih se Slovencev, eksemplificirana na sivolasem starosti, pojde bržkone neopažena mimo. Več kot eden tistih, ki so danes modificirali tisočletno zapuščino svojih očetov, utegne mehanično drugam usmeriti umovanja in ugovore, naperjene zoper nekdanje lipove bogove (prim. str. 31, 62 idr.). Strem-ljenje po objektivnosti se ne da tajiti, ali o neizgaženih ciljih in cestah ni sledu ne tiru.

Ant. Debeljak.

Pav. Flerè, F. Palnákovi spisi I. in II. zvezek. Iz mladih let. V Ljubljani 1913. Založilo društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta v Ljubljani. 80 I. zvezek 79 str., II. zvezek 64 str. Cena po 1 K.

Naši mladinski pisatelji objavljajo kar zbrane svoje spise. Mišjakov Julček ima že šest zvezkov, A. Rapè tri in F. Palnák je nastopil z dvema hkrati. Kupčija gre očitno dobro in to je, kar nas spričo občekoristnega namena teh izdaj veseli. Vsebinska pa nas zdaleka ne zadovoljuje: vse to je regrat in berivka na polju našega slovstva. Igračkanje z besedami spisu še ne daje značaja mladini primernega štiva. Nič moraliziranja, malo besed, dosti dejanja — tako bi moralo biti! Otrok naj si nauk o dobrem in slabem sam posname iz dejanja podzvestno. Vsak spis imej izrazito glavno misel! A kaka misel tiči n. pr. v „Jezici malih“? Kaj nudi „Justin-kino srce“ („srce iz lecta“!)? „Kurenti“ so otročarija. Kot ubranostne sličice so izmed 13 v I. zvezku še dokaj dobre „V novo življenje“, „Mamičin grob“, „V svet“ (a brez odstavka o govorečem topolu, ki le moti enotnost pripovedovanja). Drugi zvezek obsega 9 črtic večidel iz živalskega življenja; najboljši so „Čmrlji in Čmrljek“ in „Štorklja“. Motiv o solnčnih žarkih, ki kar v eno mer „poljublajo“, se ponavlja do zoprnosti. Banalno se mora zdeti tudi otroku: „Ni popolnih ljudi, ki bi šli gorki v nebesa“ (I, 24) ali: „molitev je prišla do ušes nebeškega Očeta (25) ali: ker se je ministrant prepozno naučil konfiteor moliti — „mu je namenila usoda kup blata za pokoro“ (49). Tropus kakor: trobentice so zlatile nožice vinskemu gričku (62) je pač več nego „licentia poetica“. Pravopisnih in tiskovnih pomot je več, kakor bi jih smelo biti.

Gospodje mladinski pisatelji, sezite že vendar v svet po snovi za svoje umotvore! Kdaj bo že konec temu prenaivnemu naziranju o bistvu mladinskih spisov! Nemci so dali svoji mladini med drugim za božič: Velko, der Balkankadet; Heldenöhne aus dem Lande der schwarzen Berge; mi pa naj čitamo in poslušamo, kako trava raste in planke žvižgajo.

J. Wester.

Dr. Josip Valjavec, Italijansko - slovenski slovar. (Dizionario Italiano - Sloveno). Nad štiridesettisoč besed z bogato frazeologijo in kratkim imenikom krstnih in zemljepisnih imen. Ljubljana, 1914. Založila Katoliška bukvarna. 8°. (XI) + 379 str. V pl. vez. 4 K 50 v.

Kakor naglašja pisatelj v predgovoru, je slovar namenjen v prvi vrsti praktičnim potrebam, ki izvirajo iz trgovskih in družabnih stikov med obema sosednima narodoma, v drugi vrsti seveda tudi šolski rabi. S tega praktičnega stališča moramo tudi knjigo presojati, pa bomo marsikaj izpregledali, česar bi ne mogli storiti, ko bi se postavili na strogo znanstveno stališče.

Glede na bogato izbero leksikalnega gradiva bo knjiga gotovo ustrezala svojemu namenu in jo kot tako z veseljem pozdravljamo, dasi frazeologija ni preboga, česar od knjige tega obsega tudi ne moremo zahtevati.

V uvodu podaja avtor najvažnejša pravila o izgovoru, oziroma pravopisu obeh jezikov. Da razloži Italijanom izgovor slovenskega *ž* s francoskim *j*, se mi zdi neroden opis, ki bi se z istim ali morda celo z boljšim uspehom lahko tudi obrnil. Italijanski del tega uvoda bi moral biti malo točnejši in popolnejši. Da navaja pisatelj pri diftongih *au*, *eu*, *ou*, izgovor *av*, *ev*, *ov*, si morem razlagati le na ta način, da je mislil pri tem na poslovenjene tujke Evgen, Evropa itd., kjer po krivdi naših fonetikov pišemo *v*, dasi izgovarjamo brez izjeme *u*, kakor seveda tudi v italijanščini. Bolje bi bil storil g. avtor, da teh diftongov sploh ni omeil, ker potem bi jih brezdvomno vsakdo izgovarjal fonetično — ali pa naj bi bil kvečemu omenil, da se izgovarjajo fonetično. Pri konzonantih *c* in *g* bi bilo umestno omeniti pisavo pred *e* in *i*, kadar se glasita *k* in *g*. — Pri izgovoru konzonanta *s* bi bil storil pisatelj bolje, ko bi vzel za podlago izgovor *s* ter navedel slučaje, kjer se izgovarja *z*. Omenil bi bil lahko tudi dvojni izgovor konzonanta *z*, razliko v izgovoru kratkih in dolgih vokalov in konzonantov itd.

V tipografičnem oziru se je obnesla tiskarna izborna. Gotovo bi bila storila še več, ko bi ji bil dal pisatelj priliko. Tako bi bilo v knjigi potrebno označiti ozke in široke vokale s splošno rabnimi znaki. Nasprotno bi bil prihranil pisatelj sebi in stavcu mnogo nepotrebnega dela pri naglasu, ko bi bil podal v uvodu ono zelo priprosto pravilo o italijanskem naglaševanju ter stavil akcent le tam, kjer se razlikuje od ogromne večine besed.

Drugi, slovensko-italijanski del tega slovarja se nam obeta v doglednem času.

Dr. F. Sturm.

Koledar (Vestnik) XXVIII. šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1914. Izdalo in založilo vodstvo. 8°. 194 str. Cena 1 K 20 v.

Kdor hoče poznati stanje našega narodno-obrambnega dela, naj jemlje v roko „Slovenski branik“, ki je vestna mesečna smotra tega dela, a koncem vsakega leta naj prouči „Koledar“, ki ga izdaja družba. Ty so predvsem ovekovnečki pokojniki, ki so se v svoji zadnji uri spomnili naše narodne „armade“ — tako v pričujoči knjigi † Ivan Fabjančič in † dr. Fran Košmelj; poleg tega pa so kot zemljepisne monografije tudi za strokovnjake važni članki, kakor je v letošnjem „Koledarju“ članek Riharda Orla: „Narodnostno stanje beneških Slovencev sedaj in nekdanj“. Slovenski govorečih ljudi je v Italiji nad 35.000. Tistim, ki se izseljujejo v slovenske dežele, se ugotovi narodna zavest; „vidijo, da niso s svojim narečjem osamljeni, s Hrvati in Srbi se celo bolje razumejo nego mi. To radi priznavajo sami“. — Zaslužni slovenski učitelj Kompoljski poudarja važnost „narodno-obrambnega slovstva“ ter meni, da bi n. pr. srečno izvedena

dramatizacija Finžgarjevega romana „Pod svobodnim solncem“ imela „silno moč narodne misli in zavesti“. Milan Pugelj se je pač sam nekoč vozil „Sredi izgubljenih“ in nam je zato mogel nazorno naslikati prizor, ko se nam v železniškem kupeju razkrivajo viri in znaki in cilji našega renegatstva. S pripovedniško vnemo nam kliče F. S. Šegula: „Kdor more, naj se vrne v domače kraje z vsem, kar ima, z dušo in s telesom!“

Dr. Fr. Ilešič.

„Branibor“ slovenski mladini 1914. II. letnik. Izdal in založil „Branibor“ v Ljubljani. Uredil Rasto P. 160 54 str. + beležnica in oglasi. Cena 20 v.

Skromen po obsegu, bogat po vsebini je ta spretno urejen koledarček, ki ga je obrambno društvo „Branibor“ poklonilo naši mladini. Med sotrudniki čitamo Župančiča („Zeleni Juri“), Golarja, Meška („Več navdušenosti!“), Bega, Pustoslemška, Trstenjaka („V varčnosti je moč naroda“), ki so ga opremili s primernimi prispevki v vezani in nevezani besedi. Naj širi in krepki ob naših mejah narodno zavest, da „srečno, veselo šelo bo naše“.

Koledarček Učiteljskega doma v Celovcu za leto 1914. I. letnik. Izdalo in založilo društvo „Učiteljski dom“ v Celovcu. 1913. 80. 94 str. Broš. 70 v.

Pred dobrimi desetimi leti so rodoljubi, med njimi pokojni prof. Apih, osnovali v Celovcu društvo „Učiteljski dom“, ki ima namen po znanem Einspielerjevem geslu: Vse za vero, dom, cesarja, podpirati mladino, ki se pripravlja za učiteljski stan, nadzorovati jo, priskrbeti ji potrebnega stanovanja in ji zgraditi potreben dom. Skromna sredstva ne zadoščajo, da bi se uresničil glavni namen; z njimi more društvo sedaj le podpirati slovenske koroške učiteljske. Nov vir dohodkov naj postane „Koledarček“, ki naj bo zrcalo koroškega šolstva. „Knjižica bodi vzgojiteljica krepkega, žilavega rodu, naš almanah bodi slika koroškega življenja, naših vzorov in bojev, goji naj ljubezen do domače zemlje, bodi pa tudi glavna priča, da je še v slavnem Korotanu rod, ki hoče živeti!“ (92) — Ks. Meško in Ferdo Plemič sta prispevala leposlovne črtice z zdravo tendenco; krepko je očrtan Andrej Einspieler kot slovenski šolnik. Kompoljski kliče staršem, da delajo v lastno in otrokovo korist, ako mu zbujajo veselje in ljubezen do rodnega doma, do materinega jezika. Prof. dr. M. Potočnik govori o najžalostnejšem poglavju narodnega življenja koroških Slovencev, o njih šolstvu. „Ljudska šola v Korotanu ni vzgojevalna, zato ker vsaja nežni mladini sovraštvo in zaničevanje do lastnega jezika.“ — Iz zapiskov slovenskega koroškega učitelja „Prof. Apihu v spomin“ odseva otroška ljubezen in redka hvaležnost do oboževanega učitelja in rodoljuba.

Š.

Mariborski Slovenski koledar za leto 1914. Letnik II. Založil Vilko Weixl, trgovec v Mariboru. 80. 88 str. Cena 50 v.

Poleg koledarskega dela je v knjigi mnogo poučne vsebine. Jos. Vuga je napisal pregleden članek „Balkan in Jugoslovani“, ki kaže pravilno shvačanje jugoslovanske prošlosti in dobro razsvetljuje današnje jugoslovanske probleme. Isti pisatelj je prevel povest Lazarja Lazarjeviča „Stana“. Dr. Bruno Weixl, ki je bil lani kot zdravnik nekaj časa v Nišu, poroča o „Pol letu med ranjenimi brati“. Ostali članki izveščajo o mariborskih društvih in narodnih podjetjih, ali so nekrologi zaslužnih štajerskih Slovencev (Lj. Furlani, dr. K. Glaser, Ivan Koprivnik, Fr. Robič). En članek je posvečen „Slov. socialni demokraciji“, drug pa „Narodni delavski organizaciji in Narodno-socialni zvezi“ — dasi koledar hvali tudi prvo, stoji vendar s svojimi simpatijami na strani druge.

Dr. Fr. Ilešič.

Vladimir Nator, Istarske priče. U Zagrebu, 1913. Izdanje Matice Hrvatske. 80. 142 str.

VI. Nator je lirski epik ali epski lirik: „jazovec“ ni nikakor. Kdor bi ga hotel kam primerjati, bi ga morda pahnili med one antiegotiste, ki nam jih predstavlja Anatole France: posvetni anahoret, ljubitelj raznih raritet, zgodovinar, ki iz prošlosti izbira najraje zgodbe legendarnega in fantastičnega nadiha, koder igraje bogati in razmahoma bohota domišljija. Robustnim realizmom s temi četverimi eterskimi istrskimi pripovedkami ne bo kdovekaj ustrezno; redki sladkosnedci se bodo naslajali ob zvoniki ritmiki pisateljeve besede in misli, ob vznesenem poletu njegovem.

„Facól rakamáni“ — vezeni robec — je tkan iz bajke in resničnosti: brez razkola čolničkarimo na teh sijajnih statvah iz istinitosti v bajeslovni svet. Najdenka Halugica, otrok vile pomorkinje, simbolizira tajinstveni vpliv velike vode, dočim njen ljubeč, krušnega nje očeta sin, pooseblja čar gorske moči. Čarovnica prepreči s pomočjo čudovitega pajčolana srečno njuno združitev. Še več nego v naslednjih pravljicah, je tukaj razsipane lirike, mehke ko majska mesečina, nalik leskečemu lošču mirnega morja... V „Šumi bez slavuja“, panteistično oživiljenem gozdu, prekipavajočem izrazite onomatopije, snuje dobra dela duh umorjenega logarja Belobračega, ki vrne gajevim stanovnikom vseoživljajočega pevca, ozdravljenih oči, ravno tedaj ko ozelenita čudeno od strele zadeta jesena. Sledeči povesti imata za skupno vez osebo Albusa, kralja istrskih otokov, opevanega v narodni pesmi. Ta okrutni barbar, častilec Perunov in Svetovitov, krvoločni zmagalet zmaja in gorostasa, krotitelj jamskega medveda in ubijalec orla, se omehča ob pogledu na dojenčka! Potem pride etijološka legenda „Crven lišaj“, o oglejski krščanski Placidi, ki se je drznila misijonarsko nastopiti pred razvpitim poganom Albusom. Iz njene krvi, prelite na nočnem begu skozi drn in strn, so vzklili ob jutru rdeči cvetovi — zaželjeno čudo, narodu povod za izpremembo.

Marsikaj pohvalnega bi se dalo navesti o knjigi; bodi le pripomnjeno, da je oprema prav lično prirejena. *Ant. Debeljak.*

B. Budisavljevič, S Ličke grude. U Zagrebu 1913. Izdanje Matice Hrvatske. 80. XXVI + 174 str.

Književne novosti naših jugoslovanskih bratov vzame človek s strahom v roke; boji se, da zagleda krasno doneča imena visokih francoskih ali laških imenitnikov, grofov in baronov, ki se sprehajajo po pariških in beneških ulicah in bulvarjih; boji se, da sreča bosjaško osebnost ruskega študenta, potujočega po zapadni Evropi. Domačega človeka, bodisi kmeta ali meščana, navadno pogrešamo. Budisavljevičeve knjige naslov pa priča, da je mož popotnik po domači zemlji. In če človek čita vrsto za vrsto te pogovore, se mu nehote vrine misel: tako govori in misli tudi slovenski kmet. Trpljenje, vdanost, poštenost in žrtev so glavne poteze, ki nam delajo njegove junake simpatične. Budisavljevič je realist; plastično riše pokrajino in jo zna tesno in spretno spraviti v sklad z duševnim razpoloženjem svojih ljudi. Tehnika njegova je silno preprosta. Kakor naš Trdina potuje Budisavljevič od vasi do vasi, od kmeta do kmeta, posluša povsod in vestno zabeleži, kakor sliši. Celó govorica je ista, blagovozvočna in izrazita, včasih vsled tesnega naslanjanja na liško narečje malo nerazumljiva. Njegovo geslo je bilo: lepa misel in še lepši jezik. Zdravega humorja, ki dela novele zabavne, in polna bisaga; satira njegova je tako mila, da bi si želeli mnogo ostrejšje. Vse spise preveva izključno naroden duh, ki

zakraljuje v narodni pesmi. Skratka: Budisavljević sicer ni moderen, a je naš človek. Na takih temeljih bi mogla vzkliti velika jugoslovanska kultura.

J. Pasarić je napisal knjigi uvod, kjer nam tolmači precej obširno pisateljevo življenje in razmerje do ostalih srbohrvatskih pisateljev. Med drugim primerja Budisavljevića s Stankom Vrazom: kakor pripada Vraz Slovincem in Hrvatom, tako Budisavljević Hrvatom in Srbom, vsi pa pripadajo enemu narodu s tremi imeni.

Felicijan.

„Srpkinja“. (Njeno življenje in delo, njen kulturni razvoj in njena narodna umetnost do danes.) Uredile srbske književnice. Založila „Dobrotvorna zadruga Srbinj“ v Irigu v Slavoniji. V. 80. 124 str. Cena 4 K.

Nič manj nego 211 slik krasi to delo, ki mu je namen in značaj označen v naslovu. Veliko število portretov in slik, mnogo vzorcev ženskega ročnega dela, te „poezije ženske roke, z zlatom napisane s tanko iglo na tanko platno“. Misel o takem zborniku se je rodila leta 1910., ko so Čehinje in Sbinje priredile v Pragi izložbo „Srbska žena“, in se je ponovno naglašala l. 1912., ko se je razkril spomenik pesnici-junakinji l. 1848., „Milici Srpkinji“ (Stojadinovičevi). Za vse to ima posebne zasluge „Dobrotvorna zadruga Srbinj“ v Irigu in zlasti njen tajnik nadučitelj Stevan Radić, ki je že več let tudi naročnik slovenskih listov in član „Matice Slovenske“. Slovenske žene, ki količkaj čitajo cirilico, naj bi ne opustile te prilike, se poučiti o delu srbskih žen — že številne slike same zanimajo. Mi s svojega stališča bi želeli v knjigi več statistike o ženskih organizacijah, a kar se tiče biografskega materiala, nas knjiga pač izčrpno informira; to poudarjamo tem bolj, ker je baš o ženskih kulturnih delavkah često tako težko dobiti življenjepisni material.

Dr. Fr. Ilešič.

Slepánek Čeněk, Srbsko od prvého povstání 1804 do dnešní doby. (S predgovorom ministra Koste Stojanovića). Založil L. Beneš v Českem Brodu. V. 80. 311 str. Cena 4 K.

Fino opremljena obsežna knjiga češkega pisatelja Slepánka, ki biva kot korespondent „Narodnih listov“ že delj časa v Belgradu, ter je s svojimi poročili iz balkanskih vojn zbudil mnogo pozornosti. Kakor kaže ta knjiga, razume pisatelj zlasti gospodarska vprašanja, a je proučil tudi srbsko politično zgodovino, tako da bo težko dobiti tudi srbsko priročno knjigo, ki bi podala tako popolno sliko srbske prošlosti in sedanjosti kakor Slepánkova. Čitaj poglavje o kralju Milanu, ki je edini zakrivil bolgarsko-srbsko vojno 1885! Druge bo zanimala zgodovina Nikole Pašića, ki je bil pod Milanom dvakrat v ječo obsojen. Njegova „radikalna stranka“ je izšla iz socialističnih in slovanskih zametkov sedemdesetih let ter se je uveljavila trajno šele po katastrofi 1903. O Slovencih poroča knjiga v zadnjem poglavju: „Srbsko in jugoslovansko vprašanje v Avstro-Ogrski“, ne da bi jih spravil v organsko zvezo s celoto. — Knjiga je ilustrirana z mnogobrojnimi slikami. Končna misel avtorjeva je: Jugoslovansko vprašanje v monarhiji je stopilo v fazo gospodarske uvetovanosti ki Jugoslovane odkazuje na tesnejše stike s severnimi Slovani države in veže jugoslovansko vprašanje nerazločno s slovanskim problemom v njej. Za nas vse pa mora veljati eno: ne, ali bo Adrija hrvatska ali srbska ali slovenska ali češka, ampak ali bo ali ne bo — slovanska. Tragični razvoj dogodkov na Balkanu nam mora biti vsem svarilen zgled.“

Dr. Fr. Ilešič.

T. Radivojević, Srbija u slici i reči. (Prirodne lepote i istorijske znamenitosti). Belgrad, 1913. Knjigarna Gece Kona. 80. 352 str. Cena 4 K.

To je zemljepisno-zgodovinska čitanka o kraljevini Srbiji, vštrevši novoosvojene zemlje, sestavljena iz 96 člankov v obliki potopisov ali izletov, ki so pa spretno združeni v celote. Stari Gjorgje Magarašević si daje roko z današnjim Jašo Tomićem, Stojanom Novakovićem in Branislavom Nušićem itd. Tekst je ilustriran s 194 slikami razvalin srednjeveških gradov in monastirov, gorskih sotesk in zgodovinskih cerkva. Zreš tu Belgrad in Prizren, Skoplje in Ohrid, Prilep in mesto Miloševe smrti.

Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher. Herausgegeben von A. Leskien und E. Berneker. Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

Za Leskienovo slovnico starobolgarskega jezika (1909) in Brochovo „Slovansko fonetiko“, ki je izšla v Jagićevi Enciklopediji slovanske filologije tudi v rusščini, se je obširno zasnovana zbirka pomnožila z važnim delom J. J. Mikkole, prof. slavistike na vseučilišču v Helsingforsu: *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen* (1913). Do zdaj je izšel prvi del, ki govori o glasoslovju, vokalizmu in naglasu praslovanščine v skupini indogermanskih jezikov. V uvodu razpravlja pisatelj o delitvi slovanskih jezikov, o stikih s sosednimi jeziki, o pojmu praslovanščine in uvaja s splošnimi fonetičnimi opazkami v glasoslovje. Knjiga bo dobro došla vsakemu slavistu. — V „Indogermanski biblioteki“, ki jo izdajata pri istem založniku Hirt in Streitberg, je dovedel E. Berneker svoj „*Slavisches etymologisches Wörterbuch*“ po preteku skoro šestih let z 10. snopičem do črke *l*. Z njim je zaključen prvi del, in sledita mu menda še dva. Znanstvena kritika je sprejela delo vobče ugodno. Izdajanje bo treba seveda pospešiti, kajti ta počasnost je že mučna za vsakega, ki hoče slovar rabiti.

Š.

Nove knjige. Naš novoletni knjižni trg je bil tokrat skromen. „Literarna pratika za 1914. leto“ je zbrala najboljše moči okoli sebe, ki so nam podali elegantno salonsko knjigo, kakršne do zdaj še nismo imeli. O njej bo poročal „Zvon“ v daljšem članku. — L. Schwentner nam obeta Kraigherjev roman v dveh knjigah in drugi del študije o Janku Kersniku izpod večšega peresa dr. Ivana Prijatelja. — „Matica Slovenska“ razpošlje te dni svoj književni dar za l. 1913. Med knjigami bo brezdvomno zbudil zanimanje „Gospodin Franjo“, roman Podlimbarskega, ki nam slika v pestrih barvah na 500 str. razmere v Bosni pred 25 leti. — Uredništvo „Slov. ilustr. tednika“ pripravlja zbirko novel in črtic Mil. Puglja itd. Obeta se nam torej dobra literarna letina. Našim pisateljem in umetnikom pa želimo v novem letu s kolednikom Golarjem, da

„dežek zlat in biser-rosa
naj oblije vaša polja ...
In cesarski naj cekini
v tolstih mošnjah se redijo,
kot čebele se množijo
in kot zvezde po jasnini!“

Uredništvu poslane književne novosti.

- Literarna pratika za 1914. leto. Na svetlo dala lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. M. 4°. XXX + 181 str. Cena 5 K.
- Josip Kozarac, Mrtvi kapitali. Povest. Prevel Starogorski. Ljubljana, Tiskal Drag. Hribar. 8°. 187 str. Broš. 1 K 80 v. (Ponatis iz „Slovana“.)
- Milan Plut, Po macedonskem bojišču. Ljubljana, 1913. Samozaložba. Tiskal Drag. Hribar. 8°. 131 str. Broš. 2 K. (Ponatis iz „Slovana“.)
- Luigi Calco, Cerkevne miši. Povest iz sedanosti. V Ljubljani, 1914. Narodna založba. V. 8°. Broš. 2 K, s pošto 20 v več.
- Na kmetiški svatbi. Svatbeni prizor iz „Volkašina“, roparske pravljice v enem dejanju, ki jo je spisal Fr. Milčinski. Po narodnih napevih za mešan zbor in samospjev s spremljevanjem glasovirja priredil Emil Adamič. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 4°. 13 str. Cena 2 K 40 v.
- Človeško telo. Mali anatomični atlant. 12 kromolitografij s slovensko nomenklaturu človeških organov. Izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani. (1913). Vez. 1 K 50 v.
- Naša zdravila in njih uporaba v domačem zdravljenju. Po izkušenih virih sestavil A. M. V Ljubljani, 1914. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 168 str.
- Miloš Stibler, Slovenci, čuvajmo svoje posojilnice! Založila Zadržna zveza v Celju. (1913.) V. 8°. 16 str. Broš. 20 v.
- Ivan Ivanovič, Poroštvo „Ljudske posojilnice“. V Ljubljani 1913. Drugo izdajo založila „Narodna založba“. 8°. 23 str. Cena 30 v.
- Dr. Jos. Mal, Grb in barve dežele Kranjske. Iz „Časa“ 1913. zv. 6. Koledar Slovenskega ilustrovanega tednika za leto 1914. Naročniki ga dobivajo brezplačno, za nenaročnike 1 K, s pošto 20 v več.
- Slovenski kmečki koledar 1914. Izdal in založil Vekoslav Spindler. Celje 1913. V. 8°. 124 str. + Oglasi. Cena 90 v, po pošti 1 K.
- Slovensko-amerikanski koledar za navadno leto 1914. Izdalo in založilo uredništvo „Glas naroda“ v New Yorku, N. Y. Letnik XX. V. 8°. 144 str. Cena 30 centov.

Publikacije Matice Hrvatske za leto 1913.

1. Branko Vodnik, Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. S uvodom V. Jagića, O hrvatskoj glagolskoj književnosti.
 2. Vlad. Nazor. Istarske priče.
 3. A. Aškerc, Izbrane pjesme. Priredio dr. A. Bazala.
 4. B. Budisavljević, S Ličke grude. Priče.
 5. M. Car Emin, Izza plime. Roman.
 6. Andro Kovačević, Poslednji Nenadić. Roman.
 7. J. S. Turgenjev, Dim. Preveo Mirko Divković.
 8. Novovjeki izumi. Knjiga IV. Napisali Dr. Anton Kučera i Dr. Stanko Plivelić.
 9. Uzroci zločina.
 10. Ferdo Šišić, Hrvatska povijest. Treći dio. Od g. 179—1847.
 11. Sofoklove tragedie. Preveo Koloman Rac.
- Rad. Košutić, Gramatika ruskog jezika. II. Oblici. Beograd, 1914. V. 8°. XVI. + 276 str. Vez. 2·50 din.
- La Rošfuko, Maksime. Izdao S. B. Cvijanović. Beograd 1914. M. 8°. 86 str. Broš. 1·20 din.
- Ceská mysl. Časopis filosofický. Praha 1913. Roč. XIV, seš. 4.
-